

Högskolan
Kristianstad

Högskolan Kristianstad
291 88 Kristianstad
044-250 30 00
www.hkr.se

Examensarbete. 15 hp, Magisterexamen
Speciallärarexamen med inriktning utvecklingsstörning

VT 2022
Fakulteten för lärarutbildning

Makt, styrning och diskurs av speciallärares handledande uppdrag

Therese Johansson och Fredrik Lennartsson

Författare

Therese Johansson och Fredrik Lennartsson

Titel

Makt, styrning och diskurs av speciallärares handledande uppdrag.

Engelsk titel

Power, governmentality and discourse of special teachers' consultant assignment.

Handledare

Malena Östlund

Bedömande lärare

Lisbeth Ohlsson

Examinator

Daniel Östlund

Sammanfattning

Studien omfattar problematik och utvecklingsmöjligheter i speciallärares handledande uppdrag med elevassistenter inom grundsärskolan. Problematiken har sitt ursprung i den utbildningsskillnad som föreligger de båda yrkesrollerna, där handledning är en åtgärd för att optimera elevernas lärmiljö. Tidigare forskning visar att elevassistenter ofta hamnar i undervisningssituationer, där egna pedagogiska beslut måste tas, något de inte har utbildning för (Lindqvist m.fl., 2020). Organisatoriska orsaker är det vanligaste skälet till brist på handledning och upplevs ligga utanför arbetslagets makt och styrning (Östlund m.fl., 2021). De yrkesgrupper som däremot har makt och styrning att utveckla speciallärares handledande uppdrag är lokalpolitiker i utbildningsnämnden och rektorer (Norberg & Johansson, 2007). Studien ramar in med tre av Michael Foucaults centrala begrepp; diskurs, makt och styrning.

Nio kvalitativa intervjuer gjordes, varav fyra lokalpolitiker och fem rektorer ingick från fem svenska kommuner, med inriktning på hur de ser på speciallärares handledande uppdrag med elevassistenter och hur de vill utveckla detta uppdrag. Resultatet visar bl.a. att lokalpolitikernas distans, med få relationer till verksamheten, ger dem ringa möjligheter att styra speciallärares handledande uppdrag. Rektorer lyfter fram vikten av handledning och att de ansvarar för en organisation som möjliggör detta. Deltidsarbetande elevassistenter som dessutom många gånger även arbetar på fritidshemmet efter skolan, försvårar en sådan organisation. Rektorer påpekar även elevassistenters utbildningsnivå, både intern fortbildning och tankar kring utbildningskrav, som hade gynnat skolans kunskapsuppdrag. Studien är relevant för alla yrkesroller inom styrkedjan kring speciallärares handledande uppdrag. Den kan fungera som en ögonöppnare för problemområdet och väcka intresse för beslutsfattare att förbättra möjligheterna till handledning och därmed stärka speciallärares handledande mandat.

Ämnesord

Diskurs, elevassistent, handledning, lokalpolitiker, makt, rektor, speciallärare, styrning.

Author

Therese Johansson and Fredrik Lennartsson

Title

Power and governmentality of special teachers' consultant assignment.

Supervisor

Malena Östlund

Assessing teacher

Lisbeth Ohlsson

Examiner

Daniel Östlund

Abstract

This study embraces the complex of problems as well as opportunities for development of the special teacher's consultation of paraprofessionals within the compulsory school for pupils with learning disabilities. The problem has its origin within the difference in level of education for the different professions, where consultation is an action to optimize the pupil's context of learning. Previous research shows that paraprofessionals often appear in situations where they need to make pedagogical decisions on their own, which they don't have the education to do (Lindqvist m.fl., 2020). Organizational causes are the most common reason for lack of consultation and are interpreted to be outside the teachers' and paraprofessionals authority and governance (Östlund m.fl., 2021). Professions that instead have the authority and governance to develop the assignment of consultation for the special teachers' are the local politicians and principals (Norberg & Johansson, 2007). The study is framed by Michael Foucault's three key concepts: discourse, authority and governance.

Nine qualitative interviews were made with four local politicians and five principals from five Swedish municipalities, where the emphasis was how they review the special teachers' assignment as consultant for paraprofessionals and how they want to develop this assignment. The result shows that the distance of local politicians with the compulsory school for pupils with learning disabilities, gives them few opportunities, due to few relationships, to practice their governance over the special teachers' consultant assignment. The principals mention the importance of consultant and that it is their responsibility to create an organization that enables this. Part-time working paraprofessionals, who also often work at leisure-time centre, complicates an organization for consultation. Principals also talk about the level of education for paraprofessionals, both an internal education as well as requirement for education, that they think would benefit the school's mission of knowledge. The study is relevant for all professional roles within the chain of governancy regarding the special teacher's supervisory assignment. It can function

as an eye-opener for the problem area and arouse interest in decision-makers to improve the possibilities for supervision and thereby strengthen the special teacher's supervisory mandate.

Keywords

Discourse, paraprofessionals, consultation, local politicians, authority, principal, special teacher, governmentality.

Förord

En både lärorik och intressant resa under tre års tid på Högskolan Kristianstad börjar ta slut. En tvetydig och lite vemodig känsla sprider sig hos oss, samtidigt som vi ser fram emot att ta klivet ut i grundsärskolan som speciallärare. En studietid som präglats av en pandemi, Covid-19, med digitala utmaningar, både för högskolan och oss studenter. Men allting går och plötsliga anpassningar är något vi fått med oss att bemästra i vår utbildning och som ingår i speciallärarens verktygslåda. Denna studie har varit en spännande resa med härliga diskussioner författarna emellan. Som helhet står vi båda för studiens utformning, korrekturläsning och redigering av texten, men för hanterbarhetens skull har vi delat upp ansvarsbitar i studien på följande sätt.

Fredrik Lennartsson: Abstract, inledning med syfte och forskningsfrågor, teoretiska utgångspunkter, resultat samt teoretisk analys.

Therese Johansson: Tidigare forskning, metodbeskrivning samt diskussion.

Vi vill härmed tacka vår handledare Malena Östlund för givande diskussioner och vägledning. Även till studiens respondenter riktas ett stort tack.

Med hopp om en intressant läsning.

Therese Johansson och Fredrik Lennartsson

Innehållsförteckning

Inledning och bakgrund	8
Studiens centrala begrepp	10
Syfte och forskningsfrågor	10
Tidigare forskning.....	11
Speciallärare och elevassistenters yrkesroll i grundsärskolan	11
Kollegialt samarbete mellan speciallärare och elevassistenter	14
Handledning som verktyg för samarbete mellan yrkesgrupper	16
Styrning och ledarskap inom skolorganisation	17
<i>Politikers styrande uppdrag</i>	<i>18</i>
<i>Rektorns styrande uppdrag</i>	<i>19</i>
<i>Kunskapslucka</i>	<i>21</i>
Teoretiska utgångspunkter	21
Makt	22
Styrning	23
Diskurs	23
Metodbeskrivning	24
Metodval	24
Urval.....	26
Genomförande.....	27
Bearbetning	29
Studiens tillförlitlighet och giltighet	30
Forskningsetiska överväganden	31
Resultatbeskrivning	32
Bakgrundsbeskrivning av respondenternas erfarenhet och verksamheter	33
Yrkesroller och utbildningsnivå för speciallärare och elevassistent	35
<i>Resultat från intervjuer med lokalpolitikerna</i>	<i>35</i>
<i>Resultat från intervjuer med rektorerna</i>	<i>35</i>
<i>Teoretisk analys av resultatet kring yrkesroller och utbildningsnivåer</i>	<i>36</i>
Handledning som metod för samarbete inom personalteamet	37
<i>Resultat från intervjuer med lokalpolitikerna</i>	<i>37</i>
<i>Resultat från intervjuer med rektorerna</i>	<i>38</i>
<i>Teoretisk analys av resultatet kring handledning</i>	<i>39</i>

Tankar om den egna yrkesrollen för möjliggörande av handledning	40
<i>Resultat från intervjuer med lokalpolitikerna</i>	40
<i>Resultat från intervjuer med rektorerna</i>	41
<i>Teoretisk analys av resultatet kring yrkesrollernas möjliggörande till handledning</i>	44
Sammanfattning och slutsatser	44
Diskussion	47
Metoddiskussion	47
Resultatdiskussion.....	48
<i>Diskurser som rektor och lokalpolitiker använder angående speciallärares handledande roll.</i>	49
<i>Tillitsbaserad styrning</i>	49
<i>Speciallärares ansvar</i>	49
<i>Ledarskap</i>	50
<i>Personlig lämplighet</i>	50
<i>Struktur</i>	50
<i>Rektorers och kommunpolitikernas tankar om vad de genom sin makt att styra skolverksamheten kan göra för att påverka speciallärares handledande roll.</i>	51
<i>Organisation och struktur som möjliggör för samtliga i arbetslaget att delta på handledningsmöten.</i>	51
<i>Anställa rätt personer som fungerar både för eleverna och för arbetslaget.</i> 52	
<i>Tydliggörande av yrkesrollerna</i>	52
<i>Fortbildning</i>	53
<i>Ekonomi och lokaler</i>	53
<i>Ökad insikt om verksamheten</i>	54
<i>Samarbete med utbildningsföretag som utbildar elevassistenter</i>	54
Studiens implikationer:	55
Fortsatt forskning	55
Referenser	56
Bilaga 1 Missivbrev	61
Bilaga 2 Intervjuguide lokalpolitiker	63
Bilaga 3 Intervjuguide rektor	65

Inledning och bakgrund

Sverige införde 2011 åter en speciallärarutbildning, efter att stått utan mellan åren 2001–2011. Denna gång med bl.a. inriktning utvecklingsstörning och från år 2015 är en speciallärarutbildning med denna inriktning en förutsättning för att vara behörig att undervisa inom grundsärskolan (SFS 2011:326). Det finns alltså en tanke om att grundsärskolan som skolform är så pass skild från grundskolan att det behövs lärare med expertkunskaper för att undervisa elever med utvecklingsstörning (Östlund, 2012). Skollagen använder begreppet utvecklingsstörning, medan vi i denna studie fortsättningsvis använder begreppet intellektuell funktionsnedsättning, IF, eftersom detta är ett mindre stämplande begrepp och är praxis i den svenska översättningen av DSM-5 (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition). Hur skolproblemen förklaras inom utbildningsväsendet är också ett uttryck för hur den samhällseliga demokratin ser på utbildningens syfte och uppgift. Det specialpedagogiska synsättet har genom historien gått från ett individuellt arbete med ett kategoriskt perspektiv till en syn som präglas av kollegialt samarbete med ett relationellt perspektiv (Lutz, 2013). Detta innebär ett synsätt där lärmiljöns tillkortakommande står i fokus snarare än individens. De skolor och skolområden som lyckas bäst, är de där hela styrkedjan kontinuerligt arbetar med ett relationellt perspektiv. Styrkedjan innefattas av makronivå (riksdag, regering, utskott), mesonivå (lokala politiker och tjänstemän) och mikronivå (rektorer, pedagoger m.m.) (Gadler, 2011).

Som tidigare nämnts blev särskolans utbildning, i och med läroplansreformen 2011, mer kunskapsinriktad. Samtidigt infördes ett krav på en speciallärarexamen för att undervisa i särskolan. För de många elevassistenter som arbetar i särskolans verksamhet, finns däremot inget krav på utbildning (Berthén, 2007). Utbildade speciallärare har enligt examensordningen (SFS 1993:100) expertkunskaper kring utveckling och lärande för elever med utvecklingsstörning. Enligt Lindqvist m.fl. (2020) har drygt 80% av anställda elevassistenter i Sverige som högst en gymnasial utbildning. I denna utbildningsskillnad uppstår en risk i att elevassistenter många gånger hamnar i en fri undervisande roll, där egna pedagogiska beslut fattas, vilket de inte har utbildning för (Lindqvist m.fl., 2020; Östlund m.fl., 2021). Skolans signaler om vem som har kompetens att undervisa den mest utmanande gruppen elever kan ifrågasättas (Lindqvist m.fl., 2020). Speciallärare i särskolan har en komplex yrkesroll, där elevassistenter kan ses både som en tillgång och

som ett hinder eller stressande subjekt, om inte en samsyn råder mellan dessa yrkesroller (Göransson m.fl., 2015). Både internationell och nationell forskning påvisar vikten av samverkan mellan dessa yrkesgrupper och har en avgörande betydelse för elevernas lärmiljö (Takala, 2007; Östlund m.fl., 2021). Det är av särskild betydelse att alla medarbetare involveras i planering, genomförande av undervisning och uppföljning (Hedegaard-Sörensen & Langager, 2012; Östlund, 2019). I speciallärarens agenda ligger därför en handledande roll med elevassistenter. Detta befästs i speciallärarens examensordning, där det betonas att kunna ``visa insikt om betydelsen av samarbete och samverkan med andra skolformer och yrkesgrupper`` (SFS 1993:100). Dessutom anger högskoleförordningen att speciallärare ska ``visa förmåga att vara en kvalificerad samtalspartner och rådgivare``. Förutom den skillnad i utbildning som finns mellan yrkesrollerna framhåller forskningen att brist på tid för handledning är ett av de största hindren för yrkesrollernas utveckling (Douglas m.fl., 2016; Östlund m.fl., 2021). Douglas m.fl., (2016) nämner även vikten av mandat som rektorn villkorar till specialläraren att leda handledningen. Trots skillnader i de båda olika yrkesrollerna, kompletterar de varandra med sina olika kunskaper, vilket bidrar till ett holistiskt synsätt på eleverna.

Riksdagen tog 1989 beslut om att skolan ska kommunaliseras, vilket genomfördes i praktiken 1991 (Ahlberg, 2015). En av huvudanledningarna var att decentralisera makten. Makten om skolan hamnade i de lokala politikernas knä i form av en utbildningsnämnd. Samtidigt övertog kommunerna arbetsgivaransvaret för lärarna, som tidigare varit statligt anställda. Kommunpolitikerna skulle med sin ökade frihet infria läroplanens syfte och fick makt att styra skolans utformning (SOU 2014:5). Utbildningsnämnden beslutar vad som ska göras i skolan och skolförvaltning, via rektorer, ansvarar för hur utbildningen ska genomföras, så alla elever i slutändan ska nå utbildningens mål (Läroplan för grundsärskolan, 2011). Rektorn har ett övergripande ansvar för sin verksamhet och anställd personal och att denna personal får kompetensutveckling för att utveckla undervisningen. Rektorn har också ansvar för alla elevers måluppfyllelse, vilket innebär att alla elever ska få det stöd de har rätt till (Läroplan för grundsärskolan, 2011). Rollen som lokalpolitiker och rektorer blir i denna studie centrala i och med den makt och möjlighet till styrning över skolan de besitter.

Studien ramar in av Foucaults centrala begrepp; makt, styrning och diskurs. Analysen tar sin ansats i de olika sätt det pratas kring speciallärarens handledning och vad detta får för konsekvenser i den vardagliga praktiken för specialläraren.

Som verksamma pedagoger och blivande speciallärare i grundsärskolan upplever vi att handledningsuppdraget är otillräckligt och är det som omfattar problemområdet i denna studie.

Studiens centrala begrepp

Speciallärare: Yrkesroll i grundsärskolan med pedagogiskt ansvar för elever med IF, deras undervisning och lärmiljö (SFS 1993:100).

Elevassistent: Yrkesroll i grundsärskolan som förväntas stötta eleverna under hela skoldagen och samarbeta med speciallärare (Östlund m.fl., 2021).

Handledning: Professionella samtal, där specialläraren agerar samtalsledare och professionellt utbyte sker mellan yrkesgrupper (Sundqvist och Ström, 2016).

Rektor: Ansvarar för elever och personal inom skolenheten och har mandat att fatta beslut över organisationen efter de ekonomiska ramar som tilldelats (Norberg & Johansson, 2007).

Lokalpolitiker: Politiker i kommunala skolnämnder som styr över organisering och finansiering av kommunala skolor (Johansson & Nihlfors, 2014).

Makt: Innehas av person som styr över och kontrollerar en organisation som i sin tur styrs av regelverk (Focault, 2003).

Styrning: Maktens kontroll av andra människors handlingsutrymme genom vägledning och disciplinering (Focault, 2003).

Diskurs. Hur ett tema beskrivs och pratas om inom en viss kontext (Focault, 2008).

Syfte och forskningsfrågor

Syfte med denna studie är att bidra med kunskap om hur rektorer och lokalpolitiker inom utbildningsnämnder ser på speciallärarens handledande uppdrag. Genom att undersöka rektorer och lokalpolitikens diskurser kring speciallärarens handledande uppdrag, kan en

förklaring till varför uppdraget ser ut som det gör idag få en förklaring. Dessutom kan diskurserna tydliggöra rektorer och lokalpolitikens inställning och utvecklingsmöjligheter av speciallärarens handledande uppdrag. Studien kommer även söka svar på hur rektorer och lokalpolitiker, med sin möjlighet till makt och styrning, direkt eller indirekt påverkar speciallärarens handledande uppdrag. Ur syftet har två frågeställningar utkristalliserat sig.

- Vilka diskurser avseende speciallärarens handledande roll framkommer i de olika yrkesrollerna rektor och lokala politiker i utbildningsnämnder?
- Vad anser rektorer och kommunpolitiker i utbildningsnämnden att de genom sin makt att styra skolverksamheten kan göra för att påverka för att utveckla speciallärarens handledande roll?

Tidigare forskning

Här redovisas nedslag i tidigare nationell och internationell forskning. Sökningar i SwePub och Summon har gjorts efter relevanta vetenskapligt granskade artiklar. Sökord som användes i SwePub var ”special needs teacher”, ”special education teacher”, paraprofessionals, collaboration, consultation samt elevassistenter. Sökord som användes i Summon var ”special needs teacher”, ”special education teachers”, paraprofessionals, special education consultation, collaboration, consultant, assistants, paraeducators, politicians, principal, municipality, educational leadership, schoolboard, Sweden, Finland.

Speciallärare och elevassistenter yrkesroll i grundsärskolan

I grundsärskolan arbetar speciallärare med inriktning utvecklingsstörning och elevassistenter tätt tillsammans i team runt elevgruppen. Östlund m.fl. (2021) har undersökt elevassistentens roll och uppgifter i arbetet kring elever med IF i Sverige. De har genomfört en enkätundersökning med 60 elevassistenter samt intervjuat fem elevassistenter och fyra speciallärare. Empirin har tolkats med Lipskys teori om Street-Level-Bureaucracy. Street-Level-Bureaucracy berör personer som arbetar på arbetsplatser inom den offentliga sektorn. Deras resultat visar att elevassistenter uppgifter är att samarbeta med speciallärare och ha en stödjande roll för eleverna under hela skoldagen. Enligt författarna har det skett en fokusskiftning från omsorgsfokus till kunskapsfokus i grundsärskolan sedan lgr11 introducerades 2011. Det ökade

kunskapsfokuset har lett till specificerat krav på utbildning för pedagoger i grundsärskolan. Numera krävs en speciallärarutbildning med inriktning utvecklingsstörning för att anses behörig för undervisning i grundsärskolan.

Anderson och Östlund (2019) har genom enkätundersökning med 88 utexaminerade speciallärare analyserat vad som kännetecknar speciallärarens arbete och hur samarbetet med andra yrkesgrupper fungerar. Efter avslutad utbildning förväntats specialläraren enligt examensordningen (SFS 1993:100) ha skaffat sig kunskaper om elever med IF och deras behov. Anderson och Östlund (2019) nämner flera parametrar såsom handledning, ämnesutveckling, ledarskap och elevhälsofrågor som ingår i arbetsuppgifterna. Trots det visar studiens resultat att speciallärare i grundsärskolan främst fokuserar på undervisningsuppdraget. Därmed utnyttjas inte speciallärarens fulla kompetens enligt examensordningen och författarna menar att det finns behov av en översyn på tidsfördelningen av de olika uppgifterna som ingår i yrkesrollen. Det finns behov av mer tid för samarbete med elevassistenter genom bland annat handledning.

Douglas, Chapin och Nolan (2016) har gjort en undersökning kring speciallärarens arbete i rollen som handledare för elevassistenter som arbetar i grupper där elever med IF ingår. 13 lärare som nominerats till att vara enastående bra i den rollen av sin rektor har valts ut för deltagande där semistrukturerad intervju använts som metod. Studien visade på tre faktorer som speciallärarna i studien angett som viktigt i yrkesrollen. Rollen som teamledare betonades där kommunikation med övriga i arbetslaget och att anordna regelbundna möten ingick. Arbetet med undervisning och bedömning liksom samarbete med elevassistenter angavs också som viktigt.

Elevassistentens roll i grundsärskolan har inte fått så mycket uppmärksamhet i svensk forskning enligt Östlund m.fl. (2021). Deras studie visar att arbetet som elevassistent i grundsärskolan är komplext då de förväntas stötta eleverna genom hela skoldagen. Det innebär att de verkar både som omsorgsgivare med ansvar för omsorgsstöd, medicinskt stöd och socialt stöd i relationer med jämnåriga men även har en undervisande roll i klassrumsmiljön. Författarna menar dock att elevassistentens omsorgsuppgifter är nödvändiga förutsättningar för elevernas välbefinnande och utveckling. I den undervisande rollen behöver elevassistenterna fatta egna pedagogiska beslut men får ytterst lite stöd för uppgiften då tiden för samarbete med specialläraren är begränsad.

Elevassistenterna själva uppger i studien att de upplever sig mindre värda än speciallärare men ändå anses tillräckligt kompetenta för att vikariera för speciallärare.

Lindqvist m.fl. (2020) har genomfört en litteraturstudie med syftet att undersöka elevassistenters arbete i en allmän och friare roll som resurs i skolan och om det finns forskningsstöd för den typen av insats. De har använt sig av 16 forskningsartiklar som handlar om elevassistenters arbete för elever i behov av särskilt stöd. Avgränsningar som gjordes var publicering mellan 2009 och 2017, peer-review granskade tidskriftsartiklar, elevgrupper mellan sex och tolv år och fokus på en generell roll för elevassistenter. Studien resulterade i fyra olika teman för elevassistenter som diskuteras utifrån risker och möjligheter enligt relationellt perspektiv. Studien visar att elevassistenter agerar som undervisare av elever i behov av särskilt stöd, experter på elever i behov av särskilt stöd, stödfunktion till lärare och upprätthållare av en särskild elevs uppmärksamhet.

Den undervisande rollen innefattar enligt Lindqvist m.fl. (2020) pedagogiskt beslutsfattande som exempelvis anpassa uppgifter eller ge instruktioner till elever med stödbehov. Elevassistenten agerar då som förmedlare av instruktioner från läraren i flera olika ämnen. Det leder till att elevernas lärande påverkas av elevassistentens egen förståelse för uppgiften. Författarna hävdar att detta riskerar öka elevernas behov av stöd, snarare än minska. Det skapar en ohållbar beroendesituation där eleven alltid behöver ha elevassistenten närvarande för att kunna genomföra skoluppgifter. Det är därmed en risk att använda elevassistenter som undervisare.

Takala (2007) har genom intervju och observation av 14 elevassistenter i Finland, studerat deras arbetsuppgifter, samarbetet med lärare och jämfört arbetsbelastning mellan yrkesverksamma elevassistenter i grundskolor och specialskolor. Studiens resultat visar att uppgifterna skiljer sig åt i de olika skolformerna men även beroende på elevernas ålder. Elevassistenterna arbetade i större utsträckning direkt med eleverna i grundskolor och med yngre elever. Elevassistenter som arbetade i specialskolor och med äldre elever arbetade med att hjälpa läraren och spenderade mycket tid på att lyssna under lektionerna. De som arbetade med yngre elever var mer aktiva med att stödja eleverna i deras lärande. Författaren fann tolv olika uppgifter för elevassistenter som innefattade att hjälpa eleven, hjälpa läraren, undervisa individ, grupp eller klass, diskussioner med läraren, diskussioner med en elev, stödjande beteende, vänta, observera och lyssna, omvårdande uppgifter, stötta vid elevförflyttningar samt organisera och förbereda saker i klassrummet.

Resultaten tyder på att assistenter främst behövs under de första skolåren då den mest centrala delen var att hjälpa en enskild elev. Ju äldre eleverna blev desto mer tid gick åt till att hjälpa läraren. Assisterer i specialskolan hjälpte lärarna mer jämfört med assistenter i grundskolan. Det framgår inte om det beror på om det inte fanns tillräckligt med arbete med eleverna eller om lärarna i specialskolor var överbelastade. Överraskande mycket tid gick åt till att vänta under aktiviteter. Anledningen till det förmodas vara att det inte fanns någon gemensam tid för att planera arbetet tillsammans så assistenterna behövde lyssna på instruktionerna och vad de förväntades göra. Det kan också bero på att arbetet inte var tillräckligt välorganiserat.

För elevassistenterna har det dock inte i samband med lgr 11 (Läroplan för grundskolan, 2011) och fokusskiftet mot kunskapsfokus uppkommit några ökade krav på utbildning eller tidigare erfarenhet enligt Östlund m.fl. (2021). Det finns inte heller någon formell arbetsbeskrivning för elevassistenter. I andra länder förekommer däremot utbildning för elevassistenter. I Finland finns en utbildning på 40 veckor för elevassistenter (Takala, 2007). I USA finns det utbildningskrav för elevassistenter som tillhandahålls av lokala distrikt eller statliga utbildningsverk. Dessa utbildningar innehåller bland annat kunskaper om hjärt- och lungräddning, hjärt- och lungräddning, autism, skolämnen och inkludering (Douglas m.fl., 2016). Östlund m.fl. (2021) menar att en orsak till att omsorgsfokus fortfarande är stort i grundskolan beror på elevassistenternas brist på utbildning och fortbildning eftersom de därmed inte fått rätt förutsättningar att ändra sitt fokus från omsorg till kunskap.

Kollegialt samarbete mellan speciallärare och elevassistenter

Forskning visar att kollegialt samarbete mellan olika yrkesgrupper har stor betydelse för verksamhetens möjligheter att nå framgång. Östlund m.fl. (2021) poängterar att all personal i arbetslagen som består av speciallärare och elevassistenter gemensamt behöver fokusera på elevernas lärande. För att samarbetet mellan de båda yrkesgrupperna ska fungera bra krävs gemensamma mål, fungerande kommunikation och gemensam planering. Respekt mellan yrkesgrupperna är också viktigt. Anderson och Östlund (2017) har analyserat speciallärares och elevassistenters samarbete kring bedömning för lärande inom en grundskola. De har följt fyra team bestående av totalt 9 speciallärare och 11 elevassistenter som deltog i ett skolutvecklingsprojekt och analyserat all dokumentation

som skett under projektet. Resultatet har tolkats med de teoretiska begreppen situerat lärande och samarbete. De fann att undervisningsgrupper i grundsärskolan ofta består av många vuxna och att det krävs ett nära och respektfullt samarbete mellan de olika yrkesgrupperna för att nå framgång i undervisningen. Genom att dela på ansvaret får båda yrkesgrupperna möjlighet att bidra med sin expertis vilket leder till att de arbetar med varandra istället för bredvid varandra. Takala (2007) menar att flera professioner i skolan är bra men betonar att alla vuxna som arbetar i en elevgrupp behöver förstå syftet med undervisningen och sin egen roll. Det är därför viktigt att elevassistenter får möjlighet att delta i lektionsplanering. Takala (2007) menar dock att för att samarbetet ska fungera bra krävs klagörande av de olika rollerna, att läraren har en tydlig ledarskapsförmåga samt att möjlighet till gemensam planering av arbetet finns. Även Anderson och Östlunds (2019) studie visar att samarbetet mellan speciallärare och elevassistenter kräver en god kommunikation mellan yrkesgrupperna. Speciallärarna i studien betonar att samarbete med elevassistenter och möjlighet till samplanering är viktigt för att nå framgång med undervisningen.

Trots att forskningen samstämmigt visar på behovet av samarbete mellan speciallärare och elevassistent i grundsärskolan begränsas möjligheterna till det av organisatoriska hinder. Enligt Anderson och Östlund (2019) är yrkesgruppernas olika anställningsformer ett hinder då elevassistenter ofta följer med eleverna till fritidshem efter skolan vilket leder till svårigheter att hitta tid för gemensamma möten. Författarna menar vidare att det är ett hot mot kvaliteten av undervisningen för elever med IF när de båda yrkesgrupperna inte ges rätt förutsättningar för samarbete. Enligt Anderson och Östlund (2017) är elevassistenternas begränsade arbetstider, då de ofta arbetar mindre än heltid, ett hinder för samarbete. Studien visar att stöd från ledningen är viktigt för att öka möjligheterna till samarbete mellan de båda yrkesgrupperna. Östlund m.fl. (2021) fann att det är stor variation över hur mycket tid som finns för samarbete mellan yrkesgrupperna till planering, bedömning och handledning. Det varierar från ingen tid alls till tre timmar i veckan och enligt författarna är det problematiskt att denna skillnad finns som i slutändan påverkar kvaliteten på undervisningen. Douglas m.fl. (2016) menar att ansvaret ofta läggs på lärare att se till att samarbete med elevassistenter sker och skapa tillfällen för detta. Elevassistenterna hade inga förväntningar på sig att spela någon aktiv roll i sin egen professionsutveckling.

Handledning som verktyg för samarbete mellan yrkesgrupper

Antalet vuxna i klassrummet ökar i och med ökat antal elevassistenter och riktlinjer saknas för hur de inblandade ska agera kring den nya situationen. Traditionellt har läraren varit ensam i klassrummet och har stor vana att arbeta med elever. Samarbete med elevassistenter kan vara nytt för lärarna och de är ovana i rollen som handledare (Takala, 2007). Speciallärarna som arbetar i grundsärskolan är däremot utbildade för att arbeta med handledning enligt Anderson och Östlund (2019) men det ses inte som så stor del av uppdraget och hamnar lätt i skuggan av undervisning. Specialpedagogisk handledning finns i många länder men kan se olika ut. Sundqvist och Ström (2016) har undersökt handledningsstrategier mellan nio speciallärare och nio klasslärare på olika skolor i Finland genom kvalitativa intervjuer. Resultaten har tolkats mot olika perspektiv på handledning. Begreppet specialpedagogisk handledning syftar i artikeln på den handledning som speciallärare kan ge till klasslärare som undervisar elever med inlärningssvårigheter eller funktionsnedsättningar. Studien pekade på tre olika typer av handledning som förekommer i finska skolor. Det är handledning som rådgivning, reflekterande handledning och kooperativ handledning. De fann att i Finland är expertdriven handledning vanligast. Det innebär att specialläraren eller specialpedagogen ses som expert och förmedlar sina kunskaper till deltagarna. Det finns en tendens till att fokus i denna samtalsform hamnar hos enskilda elever. Reflekterande samtal är en form av deltagardrivet förhållningssätt till handledning. Speciallärarna använder tankestimulerande samtalstekniker med syftet att stötta klasslärarna i att själva komma på en lösning. Innehållet i reflekterande handledning tenderar att vara mer relationellt och systemorienterat. Lärarna diskuterar inte bara arbetssätt utan även relationer och social dynamik i klassrummet. Kooperativ handledning innebär att specialpedagogen agerar samtalsledare men samtalet präglas av professionellt utbyte mellan yrkesgrupperna som delar med sig av erfarenheter och löser utmaningar tillsammans. I kooperativa samtal flyttas tyngdpunkten från eleven till den fysiska miljön och till klassen som helhet. Kooperativa samtal dominerar i USA enligt Douglas m.fl. (2016) och de menar att handledning ger mest långsiktiga effekter i denna form. Enligt deras studie ansvarar specialläraren för att organisera handledning och det leder till utveckling av verksamheten. Handledningens innehåll bör enligt författarna beröra elevnära situationer

för att elevassistenter ska få djupare förståelse för elevernas behov med hjälp av teorier, metoder och praxis som förmedlas av speciallärare.

Styrning och ledarskap inom skolorganisation

Övervägande del av svenska skolor har den lokala kommunen som huvudman. Kommunen ansvarar därmed för organisering och finansiering av skolorna. Inom varje kommun styr kommunfullmäktige med hjälp av en skolnämnd med politiskt valda medlemmar som representerar olika partier. Kommunerna förväntas driva sina skolor utifrån de mål och ramar som fastställts av riksdag och regering (Norberg & Johansson, 2007; Johansson & Nihlfors, 2014). Johansson och Nihlfors (2014) har studerat hur ledarskapet i kommunerna på nämnd- och skolchefsnivå påverkats av de skolreformer som riksdag och regering genomför genom ett stort forskningsprojekt som genomförts i Sverige under åren 2009-2014. Empirin har samlats in genom enkäter som skickats ut till skolledare i hela Sverige och intervjuer med skolledare i 12 olika kommuner. Enligt författarna ges stor frihet till kommunerna och fristående huvudmän att avgöra skolornas organisation, hur resurser tilldelas och antalet personer inom olika yrkesgrupper som anställs. Skolpersonal ges stor frihet att organisera sitt arbete och välja undervisningsstrategier och metoder så länge de överensstämmer med nationella lagar och policy.

Norberg och Johansson (2007) har genom skriftliga och muntliga intervjuer utforskat etiska dilemman kring beslutsfattande som dagligen uppstår i skolvärlden och hur de upplevs av skolchefer på olika nivåer. Respondenterna bestod av 35 skolnämndspolitiker, sju förvaltningschefer, 50 rektorer, 35 nytillträdda rektorer och 40 lärare i pågående rektorsutbildning. De dilemman som framkom i studien har analyserats ur olika etiska perspektiv. Resultaten visar på en rad olika etiska dilemman på olika ledarskapsnivåer. Ett problem som framkom på alla nivåer är svårighet att välja mellan att följa egna personliga värderingar eller professionella värderingar som inte alltid stämmer överens. Detta uppstår ofta när barns rättigheter kan stå på spel.

Norberg och Johansson (2007) beskriver att ansvaret för utbildningen i kommunala skolor ligger hos kommunfullmäktige men skolförvaltningen och enskilda skolors rektorer har ansvar för att verkställa besluten som de tar. Informationsflödet mellan dessa nivåer går vanligtvis från skolnämnd till förvaltning, till skolchef och därefter till rektor. Eftersom

det är många led mellan beslutsfattare och genomförare menar Johansson och Nihlfors (2014) att risken är stor för missförstånd och dubbla budskap vilket leder till stora variationer i organiseringen av skolor mellan kommuner men även inom kommuner.

Kommunen lyder under skollagen och ska ansvara för att lagstiftning och reformer genomförs men förväntas även följa kommunallagen. Det är enligt Johansson & Nihlfors (2014) problematiskt eftersom alla delar i skollagen inte regleras i kommunallagen. Kommunen kan därför som skolhuvudman använda kommunallagen på ett sätt som kan påverka genomförandet av skollag. Skollagen ger exempelvis rektorer rätt att besluta om den interna organisationen på skolenheten medan kommunallagen ger kommunen rätt att tillsätta personal till tjänster såsom kommunen anser lämpligast.

Enligt Norberg och Johansson (2007) innebär skolledares uppdrag att de behöver hantera en stor variation av uppgifter med stor komplexitet kring beslut gällande elever, personal och interna och externa frågor. Det förväntas att skolledare fattar beslut som baseras på värderingar av flera möjliga utgångar. Det pedagogiska ledarskapet styrs till stor del av den enskilde ledarens egna värderingar. Enligt Johansson och Nihlfors (2014) har studier visat att framgångsrika skolchefer har omfattande skolkunskaper och förstår att det är viktigt att ta reda på information innan de fattar beslut som rör verksamheten. Skolchefer på alla nivåer ska kunna formulera och förklara sina beslut om utbildningsfrågor och fatta beslut med utgångspunkt från skolans värdegrund och styrdokument. Frågor som ledaren själv intresserar sig för uppmärksammas därför enligt Norberg och Johansson (2007) framför andra frågor som denne är mindre intresserad av eller inte förstår nyttan av och ledaren använder sig därför av argument som stödjer dennes egna intressen. Författarna fastslår dock att beslut alltid bör fattas med fokus på barnens bästa.

Politikers styrande uppdrag

Aasen m.fl. (2014) har analyserat de senaste årtiondenas utbildningspolitik och utbildningsreformer i Skandinavien genom att skissera ett teoretiskt ramverk kring begreppet kunskapsregimer. Författarna beskriver komplexiteten i utbildningspolitik och styrning. Utbildningspolitik är kopplat till ideologi och makt. Makten består av politiskt beslutade lagar, förordningar och styrdokument. Utbildningspolitik kan enligt författarna beskrivas med begreppen policy, politik och det politiska. Med policy menas de beslut som fattas av styrande organ som exempelvis riksdag eller kommunfullmäktige. Det finns en tydlig avsikt med att uppnå ett önskat resultat genom policyn. Inom

utbildningssektorn kan det exempelvis vara ökad måluppfyllelse. Med begreppet politik menas konsten att sköta statliga angelägenheter och syftar till de processer som sker inför politikernas beslut. Processerna innebär att politikerna beslutar vem som får vad, när och hur.

Inom utbildningspolitik handlar det politiska enligt Aasen m.fl. (2014) om att frågorna vad, hur, var och när inom utbildning ständigt bygger på prioriteringar, beslut och antaganden som avgör vem som i slutändan vinner mest på hur skolor och dess personal organiseras och drivs. Det är därför viktigt att utbildningspolitiker har en förståelse för utbildning. Johansson och Nihlfors (2014) ser kommunala skolpolitiker i kombination med förvaltningschefer som primära förändringsagenter vid nya reformer och att de därför behöver känna till skolans mål och krav.

Politikernas beslut baseras enligt Norberg och Johansson (2007) på ideologi och handlar om prioritering mellan olika alternativ. Politiker känner ofta av inre konflikter mellan egna individuella värderingar och deras professionella uppdrag. Politikernas dilemman inför beslutsfattande gäller ofta vilka reaktioner de kan förvänta sig från väljarna och det är en faktor som vägs in innan beslut. Det leder till att beslut ibland fattas som är bra för väljarna snarare än för eleverna som det gäller. Vid sidan om ideologi och personliga värderingar är även ekonomi en styrande kraft som politiker utgår ifrån. Det är politikerna som sitter på ekonomiska resurser och vad de väljer att stödja och förändra med sina ekonomiska medel avgörs av den politiska ideologin och personliga värderingar. Norberg och Johansson (2007) visade i sin studie att utbildningspolitiker endast diskuterar ekonomifrågor och att utbildningsmål därmed inte diskuteras. Författarna argumenterar dock för att ekonomiska frågor och elevernas välmående och skolprestationer hör ihop.

Politiker och förvaltningstjänstemän har enligt Norberg och Johansson (2007) makt att göra förändringar i skolan och fatta beslut som stöttar skolor att förbättra sin lärmiljö till det bästa för alla elever. Beslut om ekonomiska resurser styr organisationen och påverkar vilka förändringar rektorer kan göra efter de resurser som tilldelas.

Rektorns styrande uppdrag

Rektorns yrkesroll har enligt Johansson och Nihlfors (2014) fått mer inflytande i styrning av skolan sedan 2010 när den nya skollagen stärkte deras roll och överförde vissa

ansvarsområden till dem som tidigare kommundnämnden ansvarat för. På så vis kan en del beslut fattas av rektor och behöver inte behandlas i den lokala kommundnämnden. Rektorer förväntas därmed tolka politiska beslut och genomföra dessa på ett sätt som fungerar i den lokala kontexten för att förbättra utbildningen för skolans elever. Norberg och Johansson (2007) beskriver rektorns arbete som komplext. De har makt att ta beslut men också ansvar för elever och personal. Det måste de ta hänsyn till för att kunna motivera sina beslut eller övertyga andra att agera på ett visst sätt. Det är också viktigt att rektorer för dialog med berörda medarbetare inför beslutsfattande. Författarna betonar att beslutsfattande i skolan innebär att skapa förståelse för varför handlingar genomförs framför andra alternativ. Rektorer upplever konflikt mellan ekonomiska värderingar och egna prioriteringar för hur verksamheten ska organiseras. Vid ekonomiska neddragningar ges till exempel inte tillräckligt med resurser för att kunna stötta elever med behov av särskilt stöd för att de ska kunna nå läroplansmålen. Studien visar att politiker sällan diskuterar etiska frågor kring sina beslut om fördelning av ekonomiska resurser medan rektorer etiska frågor är nära den dagliga skolverksamheten. En förklaring till det kan vara att rektorer beslut har konkret inverkan på den verksamhet de själva verkar i och de har därmed relationer med elever, personal och vårdnadshavare som påverkas av deras beslut.

Norberg m.fl. (2014) har undersökt rektorer arbete för social rättvisa med en jämförande intervjustudie i USA och Sverige genom att intervjua fyra olika rektorer, två från Sverige och två från USA. Det är stor skillnad mellan länderna när det gäller läroplaner och hur verksamheten organiseras men resultatet visade att gällande arbetet med social rättvisa finns det flera likheter. Rektorer betonar vikten av att agera proaktivt genom beslutsfattande, strategisk planering och dagliga interaktioner. Respondenterna ser det som viktigt att ge röst åt dem som inte kan tala för sig själva, att ha höga förväntningar på alla elever och vikten av att modellera positiva värderingar. Författarna definierar ledare som visar hög kompetens i arbetet med social rättvisa för elever och hur de arbetar för att prioritera elever med olika former av behov av särskilt stöd. Rektorer i studien ger exempel på hur deras principer om värdegrund och rättvisa avgör hur de omfördelar resurser för att främja lärande och framgångar hos alla elever. De ger sin röst till marginaliserade elever med syftet att förbättra deras möjlighet att ta del av samhället fullt ut. Norberg och Johansson (2007) beskriver att skolledare på alla nivåer uttrycker att ekonomisk fördelning har stor betydelse för beslut som påverkar elevernas

måluppfyllelse. De upplever ett dilemma mellan individuella behov och kollektiva behov. Rektorer upplever konflikt mellan ekonomisk tilldelning och egna prioriteringar för hur verksamheten ska organiseras. Vid ekonomiska neddragningar ges till exempel inte tillräckligt med resurser för att kunna stötta elever med behov av särskilt stöd så att de kan nå läroplansmålen.

Kunskapslucka

I våra sökningar kring tidigare forskning finner vi både internationella och nationella artiklar kring förhållandet och vikten av samarbetet mellan speciallärare och elevassistenter (Sundqvist & Ström, 2015; Douglas m.fl., 2016; Andersson & Östlund, 2017). Hinder för samarbete förklaras med organisatoriska svårigheter som att hitta gemensam tid för handledning. Även utbildningsskillnad mellan de båda yrkesrollerna framhålls som ett hinder som skulle kunna överbryggas med diverse insatser. Vi finner också artiklar kring lokalpolitiker och rektors roller och ansvar. Det som inte går att finna och därmed utgör en kunskapslucka är hur lokalpolitiker och rektorer ser på speciallärarens handledande uppdrag, alltså vilka diskurser som framkommer. Vi har heller inte funnit hur dessa båda yrkesroller med sin makt och styrningsförmåga påverkar eller har tankar kring hur de vill utveckla speciallärarens handledande uppdrag. Denna kunskapslucka går hand i hand med studiens två frågeställningar och ringar in studiens problemområde.

Teoretiska utgångspunkter

Under det här avsnittet kommer vi att redogöra för val av teoretisk förankring med motiv och kritik kring denna teoretiska utgångspunkt.

Den teoretiska ansatsen tas i anspråk av några av Foucaults centrala begrepp, makt, styrning och diskurs. Makt och styrning har en avgörande betydelse, då rektorer och lokala skolpolitiker är de som drar upp förutsättningar för speciallärarens handledning av elevassistenter. De diskurser de använder, kan ge förklaring till varför det ser ut som det gör idag och deras inställning till utveckling av det handledande uppdraget. Foucaults teori är komplex och omfattar flera stora samhällsvetenskapliga aspekter. Det är snarare tal om flera teorier än en samlad teori. Foucault använder flera centrala begrepp i sina teorier än dem vi tagit oss an, såsom normaliseringsprocess, disciplin och biopolitik.

Dessa begrepp har vi valt bort, då vi inte anser att dessa primärt passar in i studiens problemområde och syfte.

Kritik mot Foucault teorier framförs av Fraser (2003) som menar att teorierna är svåra att använda i praktiken. Foucault uttrycker sig principiellt negativt till professioner i allmänhet där rektor och speciallärare omfattas. Nilhom (2016) menar att det blir paradoxalt att använda sig av Foucaults teorier. Trots den kritik som påtalas mot Foucaults teorier, anser vi att vissa av hans centrala begrepp faller väl in i denna studie. De centrala begreppen, makt, styrning och diskurs, definieras nedan och ett kort resonemang görs över vilken påverkan och effekt detta får kring den dagliga praktiken för speciallärarens handledande roll.

Makt

Makt enligt Foucault (2003), är inte något en person besitter, utan något en person kontrollerar och styr över och benämner detta som att makten är produktiv. Relationer spelar därför en stor roll i det maktspel som uppstår mellan människor. Rektorns roll som pedagogisk chef och makt att utforma och utveckla det team som utgörs av speciallärare och elevassistenter i grundsärskolan är av betydande vikt. För skolpolitiker kommer den relationella makten spegla det eventuella avstånd, både fysiskt och mentalt, som råder mellan mesonivåns lokalpolitiker och mikronivåns team, med speciallärare och elevassistenter i grundsärskolan. Foucault (2003) menar också att makt kan innebära en maktordning där regelverk styr och kontrollerar organisationer och där organisationens kontroll är överordnad produkten. Författaren menar vidare att de som utövar makt också alltid är föremål för makt och disciplinering.

Regelverk styr och kontrollerar invånarens handlingsutrymme och de som faller utanför normen fostras med styrning tillbaka till normen. De regelverk som ingår i skolans styrdokument är skollag, läroplan och lokala styrdokument och dessa ligger till grund för skolpolitikerna och rektorers tolkningar av nämnda styrdokument. Beroende på vilka diskurser om styrdokument som formas och används i aktuell tidsepok, blir dessa diskurser rådande och styr det handlingsutrymme som det handledande uppdraget för speciallärare innebär. Den organisatoriska maktordningen i denna studie vilar på att de lokala skolpolitikerna bestämmer vad som ska göras och rektorerna är de som ska se till att det genomförs. Speciallärare och elevassistenter har också en maktordning i och med den utbildningsskillnad dessa yrkesroller innehar. Foucault (2003) menar att inom en

organisation som exempelvis skolan är makt och kunskap beroende av varandra. Makt ger villkor för kunskap och kunskap ger villkor för makt. Ett sammanhang som kan praktiseras på skolans nuvarande organisationsordning.

Styrning

Foucault (2003) använder begreppet governmentality för att beskriva maktens styrning. Syftet är att kontrollera det som anses utgöra ett hot och med styrning åter normalisera dessa hot genom vägledning och disciplinering. Governmentality översätts många gånger i svenskan till styrningsmentalitet. Innebörden av begreppet kan summeras i att medborgares möjligheter och handlingskraft begränsas av maktens styrning. Översatt till denna studie består governmentality i hur speciallärarens handledning av elevassistenter begränsas i praktiken i jämförelse med hur de hade velat utforma denna aktivitet. Begränsningarna ligger i styrdokumentet men även hos rektor och de lokala skolpolitikerna. Enligt Foucault (2000) syns styrningsmentaliteten tydligast i samhällets politiska styrning av dess medborgare, men kan ses i alla mellanmänniska möten där avsikten är kontroll av någons handlingsförmåga. Foucaults styrningsmentalitet handlar inte bara om maktens styrning, utan även om självstyrning och åstadkoms via utbildning och vägledning. Självstyrning ska påverka medborgarna till ett bättre beteende (Foucault, 2003). I förevarande studie ligger det en risk i att elevassistenter får styra sig själva, i alla fall gällande pedagogiska frågor som de inte har utbildning för. I dessa situationer är governmentality ett vedertaget sätt att stödja och kontrollera elevassistenter.

Diskurs

Det finns flera definitioner av vad en diskurs innebär. Vår definition av diskurs är hur något tema beskrivs och pratas om. I denna studie blir blicken mot att få syn på vad rektorer och lokala skolpolitiker pratar om och hur de beskriver speciallärarens handledande problematik. Foucault (2008) menar att det som sägs blir centralt i en diskurs, men även det som inte sägs är lika relevant. Detta innefattar inte bara det verbala utan även skrift, kroppsspråk mm. När diskurser upprepas och används tillräckligt mycket blir det som kommuniceras till slut en sort vedertagen sanning. Författaren uttrycker vidare att vad som kommuniceras och av vem i en diskurs måste inneslutas inom vissa ramar. Det finns en makt inom diskursen i sig själv, en sorts självkontroll, där kommunikationen reproduceras till en sorts sanning. De olika yrkesrollerna

lokalpolitiker, rektorer, speciallärare och elevassistenter har olika tolkningsföreträde inom aktuella diskurser i och med att de har olika förkunskaper, där dessa ger olika maktstrukturer. Foucault (2003) uttrycker detta genom att diskursen är inneboende i makten, där den i sig blir en faktor för makt och styrning. I föreliggande studie kan den handledande processen mellan speciallärare och elevassistenter förklaras genom rådande praktiska diskurser, där styrdokumentet och tolkningar av dessa genom utbildningsorganisationen blir till sanningar. Diskurser är inte statiska utan en sanning i den tid som existerar för tillfället (Foucault, 2008). Diskurser kring det handledande uppdraget bör alltså förstås i symbios med rådande styrdokument, såsom skollag och läroplan, där de tillsammans ger ledning vad som är möjligt och rättesnöre i uppdraget.

Metodbeskrivning

Metodval

Syftet med studien är att beskriva hur rektorer och lokalpolitiker ser på handledning och på samverkan mellan speciallärare och elevassistenter. Kvalitativ ansats bedömdes därför vara en bra väg för att få svar på studiens syfte och frågeställningar.

Kvalitativ forskning innebär en studie som går på djupet med ett litet urval undersökningspersoner som har någon gemensam nämnare. Den är ostrukturerad och ger möjlighet till flexibilitet under studiens gång (Repstad, 2007; Björndahl, 2005; Bryman, 2018). Kvale och Brinkmann (2014) beskriver begreppet fenomenologi i kvalitativa studier som en förståelse av sociala fenomen utifrån respondenternas perspektiv. Repstad (2007) menar att forskaren i en kvalitativ studie försöker ta reda på vad respondenten själv anser att den gör och så autentiskt som möjligt försöker beskriva respondentens verklighetsuppfattning, motiv och tankesätt och inte sin egen uppfattning av den undersökta kontexten. Styrkan med kvalitativ ansats i forskning är enligt Björndahl (2005) att det ger en djup förståelse av det problemområde man forskar på. Kvalitativ forskning kritiseras för att den är svår att generalisera från en kontext till en annan eftersom den genomförs inom en viss kontext med ett litet urval av undersökningspersoner. Därför är det viktigt att beskriva den studerade kontexten väl för att läsaren ska kunna bedöma hur överförbara resultaten är till en annan kontext (Bryman, 2018; Kvale & Brinkmann, 2014). Inför valet av kvalitativ metod gjordes flera överväganden kring vad som passar för studiens problemområde, syfte och frågeställningar. Vilken metod som passade den tid som fanns avsatt för studien liksom

vilken eller vilka metoder vi tidigare har erfarenhet av och känner oss säkra i att använda övervägdes också inför metodvalet.

När det kommer till att välja metod för en studie med kvalitativ ansats finns det enligt Björndahl (2005) inga övervägande argument för att en viss metod är bättre än någon annan. Forskare behöver därför göra strategiska överväganden inför sitt metodval och utgå ifrån studiens problemformulering, vilka resurser som finns gällande tid och ekonomi samt forskarens egen erfarenhet av metoden.

Intervju sågs som ett bra alternativ då vi ville ta reda på respondenternas syn på studiens frågeställningar. Respondenterna verkar i olika kommuner vilket gör att det är flera olika kontexter som studeras. Repstad (2007) förespråkar intervju som metod vid forskning då det inte är en speciell miljö som undersöks utan frågeställningens teman är relevanta för flera olika kontexter. Exempelvis i studier där en yrkesgrupp intervjuas och deltagarna väljs ut från flera olika arbetsplatser. Intervju ger enligt Björndahl (2005) en förståelse för den intervjuades perspektiv. Då vi tidigare under studietiden genomfört intervjuundersökningar har vi god erfarenhet av metoden. Kvale och Brinkmann (2014) menar att intervjuens kvalitet beror på intervjuarens intervjukunskaper och att dessa bäst lärs in genom att utföra intervjuer.

För att besvara studiens frågeställningar valdes halvstrukturerad intervju. En halvstrukturerad intervju beskrivs som en tematisk förståelse av intervjupersonens perspektiv. Frågorna som ställs utgår från en intervjuguide som innehåller öppna frågor utifrån teman som är viktiga utifrån studiens problemområde. Det är tillåtet att ändra ordning på frågorna och ställa följdfrågor om respondentens svar behöver följas upp. Intervjuerna spelas vanligen in med ljud eller videoinspelning. Dessa transkriberas sedan och den utskrivna texten blir det material som analyseras (Kvale och Brinkmann, 2014 och Bryman, 2018). Nackdelar med intervju som metod är att det behöver vara ett litet urval respondenter, att den är tidskrävande och att intervjupersonen kan påverka respondentens svar vilket kallas för forskareffekt. Forskareffekten kan dock minskas genom att forskaren är medveten om dess existens och undvika att ställa ledande frågor (Björndahl, 2005, Repstad, 2007). Enkätundersökning sågs som ett alternativ i valet av metod då det möjliggör ett stort antal deltagare. Det ger däremot ingen djupare förståelse för deltagarnas tankar om problemområdet (Bryman 2018). Vi saknar dessutom tidigare

erfarenhet av metoden och intervju ansågs därför som ett bättre alternativ som metod för att besvara forskningsfrågorna.

Då vi hade en begränsad tid för vår studie valdes digitala intervjuer. Repstad (2007) menar att det är tidskrävande och dyrt att transportera sig till intervjuer och föreslår därför digitala former av intervjuer för att underlätta. Fördelarna med digital intervju är enligt Bryman (2018) att det besparar både tid och pengar genom att inte behöva transportera sig fysiskt till intervjutillfällena. Det är även bekvämt för respondenten att bli intervjuad digitalt vilket ökar möjligheten att respondenterna tackar ja till att delta i studien. Nackdelar med digitala intervjuer är enligt Bryman (2018) den potentiella risken för tekniska problem då respondenten behöver ha tillgång till rätt program och både intervjuaren och respondenten behöver ha bra uppkoppling och fungerande teknisk utrustning. Icke verbala signaler såsom gester, miner och kroppsspråk kan till viss del uppfattas när intervju sker via zoom. Det blir enligt Bryman (2018) inte riktigt lika lätt att uppfatta som vid en personlig intervju men ger bättre resultat än vid en telefonintervju. Digitala intervjuformer har ökat markant i antal under de senaste årens coronapandemi och det har genererat i ny forskning om dess användning i kvalitativ forskning. Reñosa m.fl. (2021) har studerat användningen av digitala intervjuer under coronapandemin. De har använt sig av fyra fallstudier från Filippinerna, Zambia, Indien och Uganda. Deras studie visar att digitala intervjuer gav hög kvalitet på datainsamlingen då det inte påverkade antalet respondenter som ville delta och intervjuerna gav en djup förståelse för det studerade fenomenet. Användandet av intervjuguide fungerade lika bra som vid personliga intervjuer. Jenner och Meyers (2019) har jämfört personliga intervjuer med skypeintervjuer som genomförts i två olika intervjustudier. Enligt författarna är ytterligare en fördel med digitala intervjuer att det är lättare att hitta en lämplig tidpunkt för intervjun för inblandade parter då ingen behöver tänka på att förflytta sig för genomförandet av intervjun. Det är en lämplig metod att använda då respondenterna är utspridda över ett stort geografiskt avstånd. Då vi under vår studie intervjuat respondenter i flera kommuner var det ytterligare en aspekt som vägdes in i vårt val av metod.

Urval

Ett bekvämlighetsurval gjordes vid valet av de kommuner där respondenter tillfrågades. Bekvämlighetsurval innebär enligt Bryman (2018) att deltagare som tillfrågas är lätt tillgängliga för forskaren. De kommuner vi valde ut finns i vår närhet och som vi känner

till väl. Respondenterna valdes ut genom ett målstyrt urval. Det innebär enligt Bryman (2018) att valet av respondenter utgår från forskningsfrågorna. Då våra forskningsfrågor berör rektorer och lokalpolitiker i utbildningsnämnden har dessa yrkeskategorier valts ut för studien. Enligt Repstad (2007) är det problemformuleringen och frågeställningarna som avgör vilka respondenter som väljs ut och att dessa kan ge forskaren relevant och viktig information för att besvara studiens frågeställningar. Då vår problemformulering berör att rektorer och politiker är de som kan fatta beslut som påverkar möjligheten att organisera handledning mellan speciallärare och elevassistenter är de relevanta för intervjustudien. Det finns enligt Repstad (2007) inget standardsvar för hur många intervjuer som behöver genomföras innan mättnad uppstår. Mättnad innebär den punkt då man inte får reda på något nytt utan respondenterna upprepar samma svar. Det är framför allt praktiska faktorer som avgör antalet intervjuer. Bryman (2018) menar att upp till 20 intervjuer är lagom innan mättnad uppnås. Enligt Kvale och Brinkmann (2014) är antalet intervjuer som krävs 5–15 och det är tid och resurser som avgör vilket det slutgiltiga antalet blir. Vi har genomfört nio intervjuer, fem rektorer och fyra lokalpolitiker. Vårt mål var att genomföra tio intervjuer men efter ett visst bortfall då några tillfrågade valde att tacka nej med tidsbrist som skäl, blev det slutligen nio genomförda intervjuer. Fem rektorer och fyra lokalpolitiker deltog i studien. Det anses som ett rimligt antal då grundsärskolor inte är så vanligt förekommande och det vanligtvis endast finns ett fåtal inom varje kommun. Sex mindre och mellanstora kommuner i Södra Sverige valdes ut och rektorer för grundsärskolan samt lokalpolitiker som verkar i dessa kommuner tillfrågades. Respondenter i fem av de tillfrågade kommunerna accepterade att delta i studien.

Genomförande

De utvalda respondenterna kontaktades via mail. Bifogat i mailet fanns ett missivbrev (se bilaga 1). Enligt Repstad (2007) är det bra om deltagarna i en studie inför undersökningen får en kort skriftlig redogörelse om studien eftersom muntlig information ofta glöms bort och det ger en möjlighet för deltagarna att gå tillbaka och titta på vad som gäller under studien om det behöver aktualiseras under studiens gång. Den skriftliga informationen bör innehålla information om vem man är som forskare och vilken institution man kommer ifrån, studiens problemformulering och att man tänker hålla sig till forskningsetiska principer. Dessutom behöver man informera om intervjutillfällets plats

och tidsåtgång. Om intervjun ska spelas in är det enligt Björndahl (2005) viktigt att deltagaren i förhand accepterar att bli inspelad.

Respondenterna uppmanades besvara förfrågan om deltagande inom en vecka. När tidsfristen löpt ut hade vi fått respons av en rektor och tre lokalpolitiker. Rektorn och två lokalpolitiker accepterade inbjudan, medan den tredje lokalpolitikern avböjde p.g.a. tidsskäl. Respondenter som inte svarade inom utsatt tid kontaktades via telefon och en ny kommuns rektor och lokalpolitiker kontaktades via mail. Telefonkontakt togs även med den nya kommunens lokalpolitiker och rektor efter svarstiden löpt ut, då inget svar nått oss via mailförfrågan.

Inför intervjutillfällena har en intervjuguide upprättats. En intervjuguide innehåller de teman som undersökningen berör och de frågor, och ibland även följdfrågor som ska ställas under en intervju. Intervjuaren kan vara flexibel och ändra ordningen på frågorna under intervjun och ställa följdfrågor för att fördjupa respondenternas svar (Repstad, 2007; Kvale & Brinkmann, 2014). Kvale och Brinkmann (2014) förtydligar sin beskrivning av intervjuguide med att frågorna ska relatera till studiens frågeställningar och till den kommande analysen av intervjustudien. Det är viktigt att tänka på att frågorna i intervjuguiden är korta och uttryckta i det vardagsspråk som respondenterna använder. I intervjuguidens frågor fanns några påståenden om grundsärskolans verksamhet. Dessa refererades till forskningsartiklar och en offentlig utredning för att förtydliga att dessa påståenden är baserade på forskning och inte på våra egna åsikter. Syftet med detta var att ge respondenterna förförståelse för problemområdet inte att ge hjälp med svar för intervjuerna. Eftersom arbetsuppgifterna skiljer sig en del åt mellan rektorer och lokalpolitiker upprättades två intervjuguides som delvis skilde sig åt till de båda respektive yrkesgrupperna. Enligt Repstad (2007) går det bra att ha olika intervjuguides beroende på vem man intervjuar. Intervjufrågorna skickades i förväg till deltagarna. Syftet med det var att de skulle känna sig trygga med intervjusituationen och bli väl förberedda för att öka kvaliteten i intervjusvaren. Tanken var även att det skulle öka frekvensen av antalet respondenter som valde att tacka ja till deltagande i studien.

En pilotintervju genomfördes inför studien med syftet att utöka vår erfarenhet av intervjuteknik och för att testa kvaliteten på frågorna. Det är enligt Bryman (2018) bra att genomföra några pilotintervjuer för att testa hur bra intervjufrågorna är och för att få mer erfarenhet som intervjuare. Repstad (2007) menar att pilotintervjuer inte fyller någon

funktion förutom att det kan leda till att förbättra frågorna i intervjuguiden och förtydligar att det är viktigt att inte ta med de intervjusvaren i kommande analys. Vi valde ut en speciallärare som arbetar i grundsärskolan med stor erfarenhet av studiens problemområde och genomförde pilotintervjuer med hen. Denna intervju blev inte medräknad i analysen. Det medförde att vi ändrade något bland frågorna och formulerade om någon fråga som ansågs ha för komplicerat språk.

Intervjuerna spelades in via den digitala plattformen Teams, vilket respondenterna informerades om både inför intervjun och vid uppstarten av intervjun. Detta då det enligt Björndahl (2005) är viktigt att respondenten accepterar att bli inspelad. Forskare rekommenderar inspelning då det anses ha många fördelar. Det gör att intervjuaren kan agera som en god lyssnare genom att koncentrera sig på det respondenten säger och som i sin tur gör det enklare att ställa följdfrågor. Detta blir svårt om man istället väljer att föra anteckningar under intervjun (Repstad, 2007). Intervjuerna inleddes med att muntligt informera om intervjun och syftet med studien samt påminnelse om konfidentialitet och möjligheten att hoppa av studien vilket Kvale och Brinkmann (2014) påpekar vikten av. De enskilda intervjuerna varade ungefär 30 minuter vilket de beräknats göra inför intervjustudien.

Bearbetning

Efter genomförda intervjuer har intervjuinspelningarna transkriberats. Transkribering innebär enligt Kvale och Brinkmann (2014) att intervjun översätts från talspråk till skriftspråk. Utskriften blir en hjälp till att strukturera upp intervjuerna och som utgör det material som sedan analyseras. Intervjun kan skrivas ut i sin helhet, delvis eller genom att analysera materialet genom att göra anteckningar under tiden man lyssnar igenom materialet. Repstad (2007) menar att avgörandet kring hur mycket forskaren väljer att transkribera avgörs av vilka resurser som finns till förfogande och hur de bäst används. Har det samlats in mycket material kan det vara bättre att använda resurserna till att analysera materialet och skriva forskningsrapporten än att endast hinna med en ytlig analys av materialet. Vi valde att transkribera det material som upplevdes relevant för att besvara forskningsfrågorna. Detta då det enligt Ehn och Öberg (2011) ofta räcker med att transkribera det mest nödvändiga och det som kommer citeras i rapporten.

Efter genomförandet av intervjuer och transkribering av dessa påbörjades en dataanalys av det utskrivna materialet. Dataanalys innebär enligt Repstad (2007) den process då forskaren försöker få ordning på materialet genom att hitta olika teman som gör intervjuutskriften lättare att tolka. Dessa teman tolkas sedan utifrån teoretiska perspektiv. Kvale och Brinkmann (2014) beskriver kodning som den vanligaste formen av dataanalys. Det innebär att kategorisera respondenternas svar genom att benämna dem med viktiga ord och begrepp som ger en bra överblick över materialet. Tematisk analys valdes då det enligt Repstad (2007) är lättare att koppla analysen till studiens frågeställningar när resultatet presenteras tematiskt. Vid analysen av intervjuutskriften följdes Brymans (2018) 6 steg för tematisk analys som beskrivs nedan. Under steg ett lästes utskrifterna igenom flera gånger och anteckningar gjordes när något intressant i respondenternas svar upptäcktes. Dessa anteckningar genererades under steg två flera koder som sedan grupperades till teman i steg 3. I steg 4 delades dessa teman upp i huvudteman och underteman som namngavs och fortsättningsvis kallas för begrepp. I steg 5 undersöktes om det fanns några samband eller variationer mellan begreppen. Det framkom exempelvis viss variation i de begrepp som användes av nämndpolitiker kontra rektorer. Under steg 6 säkerställdes att utvalda begrepp var relevanta för studiens frågeställningar och forskningslitteratur. Efter genomförd analys tolkades begreppen enligt Foucaults centrala begrepp, makt, styrning och diskurs.

Studiens tillförlitlighet och giltighet

En studies tillförlitlighet kan enligt Kvale och Brinkmann, (2014) bedömas efter hur tydligt genomförandet av studien beskrivs. En tydligt framskriven metod ökar möjligheten för att studien ska kunna replikeras. Vi har beskrivit hur vi gjort vårt urval och hur studien genomförts i metodavsnittet samt framställt en intervjuguide som gör att undersökningen går att replikera. I intervjuguiden (bilaga 2 och 3) har vi förtydligat våra påståenden genom att referera till forskningsartiklar och offentlig utredning för att förtydliga att dessa påståenden inte baseras på egna åsikter. Det finns en risk att respondenterna färgats av referenserna i sina svar och det hade då ökat forskareffekten.. Resultatet kan ha påverkats av att respondenterna fått intervjufrågorna i förväg då det gett dem tid att förbereda sina svar. Andra tankar och åsikter kunde framkommit om de inte fått möjlighet att förbereda sig. Å andra sidan hade det kunnat resultera i större bortfall då fler respondenter kunde valt att inte delta. Politikerna hade möjligtvis besvarat fler

frågor om de inte fått frågorna i förväg. Politikerna svarade i flera fall att det låg på verksamhetsnivå och gav därför inga svar om deras egna tankar. Hade de inte varit förberedda på frågorna och hunnit tänka igenom sina svar kunde de istället ha gett ett svar med sina tankar, vilket kunde gett ett annat resultat. Det uppstod viss förvirring kring vad begreppet handledning innebär under intervjuerna. Genom att förtydliga vad vi menar med handledning kunde det resultera i andra svar. Syftet med studien var dock att ta reda på respondenternas tankar om handledning och om vi förtydligat vår tolkning av begreppet kunde det ha gett en önskad forskningseffekt. Respondenterna saknade i viss mån förkunskaper om att undervisning i grundsärskolan ofta sker en till en som är en förklaring till att en stor del av elevassistenternas uppdrag består av undervisning av elever. Om vi genom att referera till forskning gällande denna fråga upplyst respondenterna om fenomenet kunde det resultera i andra svar. Vi bedömer att liknande resultat hade framkommit även om andra eller fler lokalpolitiker och grundsärskolerektorer intervjuats. Det är dock en liten studie med ett litet urval respondenter vilket gör att det inte går att utesluta ett annat resultat med andra respondenter.

Giltighet handlar enligt Repstad (2007) om ifall forskaren lyckats mäta det som var avsikten att mäta. Vi har genom intervjuer med rektorer och lokalpolitiker uppfyllt studiens syfte och besvarat frågeställningarna och studien kan därmed anses uppfylla kriteriet giltighet.

Forskningsetiska överväganden

Forskningsetiska överväganden har gjorts genom hela studiens olika stadier vilket en forskare bör göra enligt Kvale och Brinkmann (2014). Vid planeringsstadiet har syftet och det vetenskapliga värdet med studien övervägts och diskuterats. Respondenternas rätt till informerat samtycke och konfidentialitet samt om det finns några konsekvenser för dem gällande deras deltagande har övervägts under planering och förberedelser, intervjusituation, transkribering av material, vid analys av materialet samt vid rapportskrivandet. Vetenskapsrådet (2017) beskriver de fyra huvudkraven för forskningsetiska principer som gäller i svensk forskning, vilka är informationskrav, samtyckeskrav, konfidentialitetskrav och nyttjandekrav.

Informationskrav innebär att forskaren måste informera deltagarna om studiens syfte, vilka moment som ingår i studien liksom att deras medverkande är frivilligt och att de har rätt att hoppa av studien när som helst under processen utan att behöva ange något skäl (Bryman, 2018). Inför studien har ett missivbrev skickats ut till utvalda deltagare innehållandes information om studiens syfte samt information om att vi följer de forskningsetiska principerna informationskrav, samtyckeskrav, konfidentialitetskrav samt nyttjandekrav och en beskrivning av vad dessa innebär (se bilaga 1).

Samtyckeskrav innebär att deltagarnas rätt att bestämma över sitt deltagande i studien och att de behöver ge sitt samtycke för sin medverkan (Bryman, 2018). I samband med ovannämnda missivbrev har respondenterna tillfrågats om deltagande och har därmed fått möjlighet att antingen tacka nej till deltagande eller tacka ja och därmed ge sitt samtycke till att delta i studien.

Konfidentialitetskrav innebär att uppgifter om vem som deltar i studien ska behandlas med största möjliga konfidentialitet och förvaras på ett sådant sätt att ingen utomstående får åtkomst till dessa (Bryman, 2018). I denna studie har deltagarnas namn samt i vilka kommuner som de verkar i inte uppgetts någonstans i rapporten. Under studiens process har det inspelade och transkriberade materialet förvarats på enskild dator. Materialet har inte varit uppmärkt på ett sådant sätt att utomstående kunnat identifiera deltagarnas identitet. När respondenterna kontaktades via mail skickades de personligen för att inte undanröja deltagarnas identiteter för varandra.

Nyttjandekrav innebär att de uppgifter som samlas in om enskilda personer endast får användas i forskningsstudiens ändamål (Bryman, 2018). Det material som samlats in under intervjuerna har endast använts för denna studie och förstördes när den var genomförd vilket deltagarna även informerades om i missivbrevet.

Resultatbeskrivning

I detta kapitel redovisas resultatet från studiens empiriska del i form av en tematisk analys av de kvalitativa intervjuerna. Inledningsvis finns en bakgrundsbeskrivning av respondenternas erfarenhet och de aktuella kommunernas organisation av grundskolan. En information som kan öka förståelsen av resultatet. Därefter presenteras resultatet i tre olika teman; yrkesroll och utbildningsnivå för speciallärare och

elevassistent, handledning för utveckling och samarbete för personalteamet och tankar om sin egen yrkesroll för möjliggörande av handledning. Resultatredovisningen blandas med signifikativa citat från intervjuerna, som belyser resultatet och är dess belägg. Varje tema avslutas med en teoretisk tolkning med hjälp av studiens centrala begrepp i form av makt, styrning och diskurs. Kapitlet avslutas med att resultatet sammanfattas och studiens två frågeställningar besvaras.

Enskilda respondenter redovisas i denna resultatdel som R = rektor och Lp = lokalpolitiker. Siffran efter anger vilken rektor respektive lokalpolitiker som avses.

Bakgrundsbeskrivning av respondenternas erfarenhet och verksamheter

Uppdraget som lokalpolitiker inom utbildningsnämnden för aktuella respondenter var i genomsnitt 9 år (4, 8, 12 och 12 år). Rektors erfarenhet inom grundsärskolan var i genomsnitt för aktuella respondenter 2,7 år (1, 1,5, 2, 3 samt 6 år). Tre av fem rektorer (R1, 2, 3) hade tidigare erfarenhet av yrkesrollen inom grundskolan och en av dessa (R2) hade dessutom arbetat i mer än tio år som pedagog inom grundsärskolan.

Grundsärskolan ingår som en del av kommunens hela skolverksamhet och lokalpolitikernas relation till grundsärskolan är inte specifik än till andra skolformer. Ingen av kommunerna hade någon politikerrepresentant som riktade sig till grundsärskolan, inte heller till grundskolan. En av kommunerna gjorde verksamhetsbesök, vid två tillfällen per läsår, då politikerna alternerar runt i olika skolformer och stadier.

De kommuner som inte gör verksamhetsbesök, har en omvänd tanke, där verksamheten istället kommer till nämnden och presenterar sin verksamhet och önskemål. Främst är det förvaltningschefen som informerar, men även rektorer får ibland möjlighet till detta.

(Lp3) Från hela verksamheten kommer det lite då och då besök, som kommer och berättar så att vi ska kunna bli mer insatta. Nu var det något år sedan grundsärskolan var hos oss, men det är ju väldigt intressant, för då får man ju en helt annan inblick i hur det fungerar.

Samtliga rektorer uppger att det även finns elever som, delvis eller helt, läser efter grundsärskolans läroplan, men läser inkluderat i en grundskoleklass. Majoriteten av

eleverna genomför sin utbildning i separata undervisningsgrupper inom grundsärskolan. Undervisningsgrupperna är separerade mellan de som läser ämne och ämnesområde, men tre rektorer uppger att det även finns grupper där båda inriktningarna läser tillsammans i vissa ämnen.

(R1) Vi har blandade klasser med både ämne och ämnesområde och klasser där det är bara ämne och klasser där det bara är ämnesområde. Vi tittar på elevernas behov och vilken utvecklingsnivå de är på och hur klassen ska kunna fungera tillsammans.

Alla verksamheter har delar eller alla sina grupper lokalintegrerat tillsammans med grundskolan. Två av kommunerna har verksamheter där lokalen ligger enskilt. Båda dessa verksamheter är elever som läser ämnesområden. En av dessa verksamheter har upp till 18 km mellan de lokaler som används av elever som läser ämne respektive ämnesområde. Tre av kommunerna anger att lokalerna inte är anpassade för grundsärskolan och att det finns önskemål om uppgraderade eller nya lokaler. Övriga två kommuner har lokaler mer eller mindre anpassade för grundsärskolans verksamhet. Samtliga verksamheter i studien har ett separat fritidshem knutet till grundsärskolan. Alla rektorer uppger att lokalernas placering är en viktig och att åldersadekvat närhet till grundskolan är prioriterat vid planering.

(R3) Verksamheterna är så samlade som de bara kan, men samtidigt ska eleverna ha närhet till elever från grundskolan i samma ålder.

I två av de fem kommunerna, som respondenterna representerar, finns en eftergymnasial utbildning med inriktning mot elevassistent/resurspedagog. En folkhögskola med utbildning till elevassistent samt en privat yrkesutbildning mot stödpedagog inom funktionshinderområdet. Båda dessa utbildningar riktar sig till skolverksamhet enligt deras informationstext. Utbildningsnämnderna i dessa två kommuner, har enligt lokalpolitikerna (Lp2, 4), inte varit med och initierat dessa utbildningar. Det finns heller inget reellt samarbete mellan dem, vare sig från utbildningsnämnden eller utbildningsförvaltningen i respektive kommun. Övriga två kommuner har inga planer på att starta upp någon form av utbildning som riktar sig mot blivande elevassistenter. En av lokalpolitikerna (Lp3) anger kommunens ringa storlek som skäl.

(Lp4) Nej, vi i nämnden har inget samarbete med elevassistentutbildningen. Vi har inom partiet pratat om att ta upp detta, för att på så vis öka kompetensen och med det tryggheten i grundsärskolan.

Yrkesroller och utbildningsnivå för speciallärare och elevassistent

Resultat från intervjuer med lokalpolitikerna

Centralt för lokalpolitikerna framträder en tveksamhet kring elevassistenternas arbetsuppgifter inom grundsärskolan. Enhälligt framhålls att det finns en grundverksamhet som nämnden tagit beslut om och att denna verksamhet sköts av tjänstemän i utbildningsförvaltningen. Tillitsbaserad styrning är ett uttryck som framhålls, vilket i detta sammanhang innebär att nämnden inte styr verksamheten i detalj, utan har överlämnat styrningsmentaliteten åt utbildningsförvaltningen.

En syn på omsorg kring eleverna blir uppenbar från lokalpolitikerna, men det framkommer inget om hur elevassistenterna ska tillföra skolan det kunskapsuppdrag som ingår i styrdokumentet. Samtidigt uttrycker sig samtliga lokalpolitiker negativt kring att elevassistenter hamnar i en roll med egna pedagogiska beslut. Det finns vidare inga visioner kring att införa ett krav på utbildning för anställning som elevassistent i någon av kommunerna och detta följs upp med att den personliga lämpligheten är en av de viktigaste egenskaperna. Däremot poängteras vikten av speciallärarens funktion och ansvar, som den person som ska vara den sammanhållande kraften. Intern fortbildning nämns, men det är nere på verksamhetsnivå. Verksamhetsnivå där lokalpolitiker inte utöver styrning framhålls, samtidigt som några uttrycker en önskan om mer insikt i verksamheten.

(Lp4) Jag har inte sett det som ett problem att jag är dåligt insatt, men känner nu att när jag har läst in era referenser har jag en klar bild över hur jag ska gå vidare med detta.

Resultat från intervjuer med rektorerna

Rektorernas svar har både likheter och skillnader. Likhet i att elevassistent är en mångsysslare med både omsorg och kunskapsuppdrag, dock aldrig något pedagogiskt

ansvar. Det uttrycks att elevassistenten ska vilja arbeta bort sig själv. Att ta ett steg tillbaka och finnas tillhands i bakgrunden och hjälpa när eleven inte själv klarar uppgiften.

(R5) Elevassistent är en stödfunktion för att elever ska kunna vara sitt bästa jag

Likheter hos rektorerna finns även i synen på behov av elevassistenter. Åsikter om att ersätta ett antal elevassistenter mot speciallärare finns, men samtliga rektorer anser att elevassistenterna är grundläggande, då uppdraget är komplext. Vidare framhåller ett par rektorer (R1, 2) att många elevassistenter i verksamheten kan bidra till att omsorg av eleverna ökar. En tydlig rollfördelning är ett måste, där den ansvariga specialläraren är närvarande vid varje pass och medveten om sitt ledande ansvar. Struktur är den bärande kraften, som gör att verksamheten inte blir för sårbar.

När det gäller synen på yrkesrollernas utbildningsskillnad framkommer viss skillnad. Majoriteten av rektorerna (R1, 4, 5) anser att utbildning aldrig ska förringas och att det inte är bra att de med minst utbildning hamnar i undervisningssituationer med elever med störst behov. Någon (R3) har ett annat perspektiv och framhåller den personliga lämpligheten som prioritet framför utbildning hos elevassistenterna. Att stödja eleven i undervisningssituationer är ok, men ansvaret är alltid speciallärarens. Sådana situationer måste dock föregås av samplanering.

(R5) I kommunen har vi efterfrågat utbildning även för elevassistenter. Vi har också satt ett lägsta krav på utbildning såsom barn- och fritidsprogrammet eller vård och omsorgsprogrammet. Vi efterfrågar också en yrkesutbildning eller en folkhögskoleutbildning.

(R2) En rollbeskrivning är beslutad för uppdraget som elevassistent. Vi tycker att vi jobbar med en tydlig beskrivning av uppdraget som elevassistent.

Teoretisk analys av resultatet kring yrkesroller och utbildningsnivåer

Studiens teoretiska bidrag tar sin ansats i några av Michel Foucaults maktteoretiska begrepp som omfattar analysen av detta temas resultat.

I och med avsaknad av utbildningskrav för elevassistenterna som yrkesroll, kan ett behov uppstå av governmentality. En styrningsmentalitet, som stöds av både lokalpolitiker och rektorer, och är ett sätt att både stödja och kontrollera grundsärskolans elevassistenter.

Resultatet visar vidare att det inte finns något samarbete med de lokala utbildningsenheter som handhar studenter för blivande elevassistenter. Denna brist på samarbete kan förklaras genom den maktordning som styrs genom regelverk. Ett regelverk som anger att något utbildningskrav inte är förenligt eller behövt med yrkesrollen elevassistent. Ett tänkt lägsta utbildningskrav, för elevassistenter, hade kunnat ge en självstyrning som i sin tur hade kunnat minska behovet av handledning från specialläraren. Självstyrning ingår i governmentality och åstadkoms via utbildning och vägledning. Nu uttrycks det kritiskt, både från lokalpolitiker som rektorer, att självstyrningen ibland sker utan att det föregåtts av handledning. En självstyrning, som kanske inte alltid går hand i hand med speciallärarens ambition och målsättning med skolans kunskapsuppdrag. Något som inte nämns är den metodik som av tradition finns inom grundsärskolan, med mångt och mycket undervisning en till en. Detta kan delvis förklaras genom behov av insikt i verksamheten, då insikt och kunskap är en av grundpelarna för makt och styrning.

En diskurs som framkommer från lokalpolitikerna är tillitsbaserad styrning. Lokalpolitikerna menar med detta att de inte har tillräcklig insyn i den praktik som ligger på verksamhetsnivå och ska så heller inte ha. Organisationen är i stället uppbyggd med en förvaltning som sköter verksamheten. I och med denna organisation, som kommunerna tillade sig i samband med kommunaliseringen av skolan, utformas diskursen tillitsbaserad styrning ur rådande tidsepok. Foucault (2008) menar att diskurser till slut blir till vedertagna sanningar och i rådande fall att lokalpolitiker inte behöver ha någon större insikt i den praktiska verksamheten, är en sådan. Det är detta Foucault menar med att det finns en makt inom diskursen i sig själv, där kommunikationen reproduceras till en sorts sanning.

Handledning som metod för samarbete inom personalteamet

Resultat från intervjuer med lokalpolitikerna

Den vanligaste åsikten hos lokalpolitikerna är att handledning som metod för samarbete inom personalteamet är att det är en typisk verksamhetsfråga, som de inte direkt kan påverka. En lokalpolitiker (Lp 4) lyfter dock att struktur för detta måste finnas och att det inte är acceptabelt om det inte finns tillräckligt med tid avsatt för detta viktiga moment.

(Lp4) Där kommer jag att undersöka hur det ligger till och få till stånd ett regelverk, en gång som gör att det blir optimalt för alla parter.

Resultat från intervjuer med rektorerna

Konkensus råder bland rektorerna att ett tätt samarbete mellan speciallärare och elevassistent är ett måste för att stärka upp elevens holistiska lärande. Vikten av handledning för personalteamets samarbete framhålls, men att denna handledning kan se olika ut. Alla verksamheter i studien har avsatt tid för denna typ av aktivitet, mellan 30-90 min i veckan. Där tas planering, förhållningssätt, assistenternas uppgift mm upp, för att alla ska arbeta åt samma håll. Det är av yttersta vikt att elevassistenter ska vara delaktiga och få kunskap om pedagogens planering och målsättning för det pedagogiska sammanhanget. Alla rektorer nämner vidare att elevassistenter lätt kan känna sig utanför i kunskapsuppdraget, om de inte får delta i det pedagogiska sammanhanget. Detta leder inte sällan till att det uppstår skav mellan yrkesrollerna, då de inte har samma tydliga målbild för eleverna.

(R5) Många blir chockade vid nyanställning. Man kan känna sig ensam om man inte har med sig elevassistenterna och det blir väldigt svårt att utföra sitt pedagoguppdrag i grundsärskolan.

Rektorerna erinrar även fram ledarskapet som en viktig ingrediens i det handledande uppdraget. Ett par rektorer (R2, 5) hävdar detta som en utvecklingsmöjlighet, eftersom inte alla har kunskap om formen för handledning. Dels för att alla inte har med sig detta i sin utbildning och dels för att det i vissa verksamheter är specialpedagoger som handhar handledningen. En aspekt kring ledarskapet är att våga ta den handledande rollen och att detta är en uppgift som ingår i yrket. En annan aspekt är att ha ett öppet klimat där elevassistenternas olika perspektiv och synpunkter tas tillvara. Att bli lyssnad på är viktigt för elevassistenternas känsla av att få vara med i sammanhanget och kunna bidra. Detta är ett stärkande arbetssätt för teamet och ett sätt att motverka ett för tydligt hierarkiskt klimat.

(R2) Gemensamt hittar vi kraften i att vi har svaret tillsammans. Har du förväntningar på handledning att du ska få ett klart och tydligt svar på din fråga-gör så här! då är det ett hinder.

En av rektorerna (R3) påpekar en annan typ av handledning i form av att visa genom praktisk handling med eleven, där elevassistenten sitter med. På detta sätt visar specialläraren vad denne avser med sin undervisning, på vilket sätt målet ska uppnås och vilket förhållningssätt som är optimalt för denna elev.

Det råder en konsensus bland rektorerna att det inte är helt lätt att framför allt hitta tid för handledning och två stora skäl anges till detta, tjänstegrad och fritidshem. Samtliga verksamheter i undersökningen har ett fritidshem tätt knutet till grundsärskolan, vilket innebär att fritidshemmet är helt eller delvis ämnat för grundsärskolans elever. Detta för med sig att majoriteten av elevassistenterna som arbetet i skolans verksamhet följer med eleverna över till fritidshemmet och blir därmed inte tillgängliga för träffar med handledning. Tjänstgöringsgraden är ett annat hinder som framkommit i intervjuer med rektorerna, och det poängteras att detta kan vara en åtgärd som lokalpolitikerna kan råda bot på, genom att tillåta att öka anställningarna upp till heltid.

(R4) Vi har satt en struktur och att det finns forum för att jobba tillsammans med de här rollerna. Men det är fortfarande så att vi i vår verksamhet behöver jobba med hur använder man tiden för att få till professionella samtal kring undervisning.

Ett par av rektorerna (R3, 4) resonerar kring tidsaspekten för handledning. De anser att det är minst lika viktigt att hitta informella tider då och då. Finns det en vilja hos de inblandade finns det stora möjligheter. Det är alltså andra processer som kan utvecklas mer än de mer formella mötena. Korta ögonblick med avstämning i samband med lektionernas slut, raster mm.

Teoretisk analys av resultatet kring handledning

När det gäller lokalpolitikernas insikt om hur verksamheten utformar och arbetar med det handledande uppdraget av elevassistenter, visar resultatet att det finns mer att önska och utveckla. Detta innebär i sin tur att kunskap som skulle kunna ge makt inte infrias, då kunskap ger villkor för makt och makt ger villkor för kunskap (Foucault, 2003).

Vidare anger Foucault (2003) vikten av relationer för maktutövande. Resultatet visar på en stor distans mellan lokalpolitikerna och speciallärare/elevassistenter som resulterar i få eller inga relationer yrkesrollerna emellan. Information och kunskap om verksamheten

förmedlas i hög grad av verksamhetschefens skildring, något som rektorerna i mångt och mycket uttrycker som otillfredsställande. Det avstånd i styrkedjan som existerar mellan lokalpolitiker och speciallärare/elevassistent ger få förutsättningar till makt och styrning från lokalpolitikernas sida.

Handledning, som påtalas av rektorerna, anger speciallärarens ansvar och ledarskap. Nära relationer med elevassistenterna, ger goda förutsättningar för handledning då makten är produktiv, vilket innebär att en person styr och kontrollerar det maktspel som uppstår mellan de båda yrkesrollerna. Foucault (2003) menar vidare att de som utövar makt också alltid är föremål för makt och disciplinering. Vikten av att lyssna på elevassistenternas åsikter och kunskaper är stor och framhålls framförallt av rektorerna. Detta kan även kopplas till resultatet om att rektorer menar att vissa speciallärare inte känner sig trygga i sitt ledarskap och handledning, utan behöver vägledning i detta.

Ledarskap är en diskurs i sig inom handledningen som rektorerna nämner. Vetskapen om speciallärarens handledande uppdrag enligt examensordning är inte klockren och osäkerheten kring detta blir delvis styrande i vissa av verksamheterna. Rektorerna efterfrågar en större självklar ledarroll hos specialläraren, alltså en sorts självstyrning och maktordning.

Tankar om den egna yrkesrollen för möjliggörande av handledning

Resultat från intervjuer med lokalpolitikerna

Lokalpolitikerna har ett försiktigt förhållningssätt till hur de kan påverka speciallärarens handledande uppdrag i grundsärskolan. Rapporterade skolresultat från utbildningsförvaltningen till utbildningsnämnden är det som lokalpolitikerna förväntar sig och använder som underlag till beslut. Tillitbaserad styrning är en fras som direkt eller indirekt är ett återkommande tema.

(Lp1) Vi jobbar mycket med tillitbaserad styrning, där förvaltningen i mångt och mycket driver detta själva och tar beslut.

Likheter i åsikter finns i att nämnden ska få till en bra skolorganisation i kommunen, både gällande ekonomi för den fortlöpande verksamheten likväl som den lokalmässiga.

En av lokalpolitikerna (Lp2) ange funderingar om ett tilltänkt samarbete med den lokala folkhögskolan i kommunen som utbildar elevassistenter, men några funderingar kring att kommunen ska införa något krav på utbildning för assistenter nämns inte. Återigen betonas att lokalpolitiker inte har med anställning av elevassistenter att göra.

En annan lokalpolitiker (Lp4) synliggör att ökad kunskap om verksamheten ger bättre förutsättningar för uppföljning av densamma, t.ex. att det finns en struktur och organisation som möjliggör det handledande uppdraget.

(Lp4) Jag är jätteglad att jag blivit observant på detta och kommer sätta detta under lupp nu. Det känns tryggt att jag verkligen vet hur det fungerar nu. Det jag tänker är att jag ska se till rektorerna har de resurser som behövs för att ha en fungerande organisation som vi i nämnden vill så klart.

Lokalpolitikernas uppfattning kring rektorernas ansvar för att underlätta speciallärarens handledning uttrycks i att rektorerna har en central roll vid anställning av elevassistenter, där personlig lämplighet är grundläggande. Rätt person för eleverna, men även att samarbetet med specialläraren blir bra. Lokalpolitikerna nås, via förvaltningschefen, av information att det är svårt att rekrytera elevassistenter med utbildning och erfarenhet. Rektorn har VEPA ansvar (verksamhets-, ekonomi-, personal- och arbetsmiljöansvar). Vidare måste rektorn se till att det finns en fungerande organisation och struktur som ger handledningen en möjlighet. Rektorn måste vara snabb att vända sig till utbildningsnämnden, via förvaltningschefen, när något inte fungerar.

Resultat från intervjuer med rektorerna

Rektorerna anger att de styr upp organisationen för att hitta gemensam tid för handledning och samplanering med kollegialt lärande som följd, men samtliga gör detta i samråd med speciallärare/specialpedagog inom organisationen. Schemaläggning av elevassistenternas fritidshemstider är svårt, men viktigt för att få till gemensam tid till arbetslagen. Någon rektor (R4) funderar på kvällsmöten för att möta upp behovet av gemensam tid. Samtidigt lyfter rektorerna de informella mötenas betydelse. Att hitta små stunder för att stämma av läget och om eventuella förändringar av den pågående verksamheten. Samstämt påtalas att det krävs en tydlig struktur i organisationen och att de olika yrkenas roller och ansvar tydliggörs. På detta sätt framhålls även speciallärarens mandat till handledning enligt rektorerna och är viktigt att tala om, för att tydliggöra vem som leder arbetslagets team.

(R4) Jag kunde i början känna att det var lite avundsjuka mellan speciallärarna och resurserna. Men i och med att vi gått igenom styrkedjan så tydligt, att det är olika uppdrag, har detta vänts till att ge varandra luft i de olika uppdragen.

Förutom att visa på yrkesrollernas uppgifter och ansvar, gäller det som rektor att visa att handledningen är viktig. Att det är något som är bra och ska uppmuntras.

När det gäller tankar kring anställning av elevassistenter finns meningsskillnader. Dels uttrycks det att den personliga lämpligheten är det viktigaste i och med avsaknad av utbildningskrav. Samtliga rektorer menar dock att utbildning är en viktig ingrediens som underlättar samverkan mellan speciallärare och elevassistenten, men nämner även den personliga lämpligheten som ett kriterium. Samtliga pratar om att det är svårt med rekryteringsprocessen, att välja rätt, där en bred kompetens inom verksamheten är en parameter som finns med.

(R4) Personlig lämplighet blir ju på något sätt ganska viktig, när det inte krävs någon utbildning. Såsom tålmod, lugn, ja hela den här biten. Sen är det svårt. Jag tycker det är jättesvårt att rekrytera.

Ett par rektorer (R2, 4) tycker arbetsbeskrivning är ett sätt att tydliggöra rollerna och därmed underlätta för handledning. Samtliga rektorer uttrycker dock svårigheter med att upprätta en sådan beskrivning och varken speciallärare eller rektorer har själva någon arbetsbeskrivning. Oavsett arbetsbeskrivning eller ej, tycks det viktigare med att vara tydlig med sina förväntningar som rektor och att detta är känt av alla i verksamheten.

Fortbildning för elevassistenterna är en del för att öka deras kunskap. Detta görs både via SPSM (specialpedagogiska skolmyndigheten) och lokalt via skolans specialpedagog. Någon har även kopplat in vuxenutbildningen för elevassistenterna, som fått möjlighet att läsa in gymnasieexamen. Planeringstiden i arbetslagen blir även det en sorts fortbildning över tid.

Rektorerna resonerar även kring att stärka speciallärarna och övriga pedagogers ledarskap. Detta då det enligt tre av rektorerna (R2, 3, 5) finns mer att önska kring ledarskapet. Enskilda pedagogmöten är en regelbunden aktivitet, där dilemman stöts och blöts. Antingen är rektor eller specialpedagog med på dessa möten och stöttar.

(R3) Vi har pedagogmöte en gång i veckan, där jag som rektorn leder och försöker då stärka speciallärarnas roll och att de i och med detta tar ansvar för handledningen.

Rektorernas åsikter om vad och hur lokalpolitiker i nämnden kunde göra för att underlätta det handledande uppdraget är mångfacetterat. Gemensam önskan är att lokalpolitiker, liksom förvaltningschefen, tillskansar sig en ökad kunskap om grundsärskolan. Lokalpolitikerna nås inte av denna kunskap i och med att förvaltningschefen är den som rapporterar till dessa enligt gängse ordning. Denna ordning kunde lokalpolitikerna själva initiera i ett förändringsarbete, så att de får mer kunskap om denna skolform. Mer verksamhetsbesök hade varit en lösning. Med mer kunskap om grundsärskolan ökar förståelsen och i förlängningen beslut som kan underlätta för handledningsuppdraget.

(R2) Lokalpolitikerna är insatta i verksamheten på ytan. Hur det ser ut, men är inte insatta i vilka roller alla har. De ska inse nyttan med att de ska vara med.

Att ordna funktionellt anpassade lokaler för grundsärskolan ligger högt på rektorernas önskelista och ligger på lokalpolitikernas bord. En grundsärskola är nybyggd, men då flera elever tillkommit är det redan trångbott.

En rektor ger ett konkret exempel, där lokalpolitikerna kan besluta om att utnyttja maximalt antal dagar då fritidshemmet är stängt i samband med studiedagar. Detta frigör tid och dagar för handledning och samplanering.

Ett annat önskemål är att tillåta mer tillsvidare tjänster för elevassistenterna, istället för visstidsanställning med en termin i taget. Detta hade ökat kvalificeringen på de sökande. Numera blir det anställningsstopp då och då, som politikerna har beslutat om. Ytterligare önskan om möjlighet att öka tjänstegraden hos de många som arbetar deltid.

(R1) Det de kan göra är att tillsätta fler tjänster, så att vi kan öka sysselsättningsgraden hos elevassistenterna. Detta ökar möjligheten att de kan vara med på arbetslagsplaneringarna i större utsträckning.

Teoretisk analys av resultatet kring yrkesrollernas möjliggörande till handledning

Resultatet visar på åsikter kring anställning av elevassistenter, där personlig lämplighet är en diskurs som träder fram hos både lokalpolitiker och rektorer. Relationer är basen för makt och styrning enligt Foucault (2003) och från resultatet i denna studie blir detta uppenbart, då personlig lämplighet hos elevassistenten påtalas som en mycket viktig egenskap. Förmåga att kunna samarbeta och fungera i ett team, med speciallärare och andra elevassistenter, blir en avgörande faktor för helhetssynen på elevens lärande.

Rektorer framhåller även vikten av utbildning och erfarenhet vid anställning av elevassistenter. Detta minskar utbildningsskillnaden och kunskapsklyftan mellan specialläraren och elevassistenten till en viss del och skulle kunna minska behovet av governmentality.

Både lokalpolitiker och rektorer pratar om diskursen struktur. I detta sammanhang innebär det rektorns makt och styrning kring att skapa en väl fungerande struktur. En struktur som ska ge förutsättningar för speciallärarens handledande uppdrag, men även innefatta att de olika yrkesrollernas ansvar tydliggörs. På detta sätt stärks speciallärarens mandat för handledning, då diskurser är inneboende i makten (Foucault, 2003). Olika yrkesroller har tolkningsföreträde och rektorns styrning över strukturen blir en kritisk punkt i organisationen, där även mandatet för speciallärarens handledning står i centrum. Resultatet pekar även på betydelsen av att visa att handledning är viktig och att detta framförs av rektorn som besitter en maktposition.

Rektorerna nämner även de informella handledande stunderna som viktiga. Självstyrning är en del av governmentalityn och dessa självstyrande informella mötena, blir i ett längre tidsperspektiv en form av utveckling och fortbildning hos de båda yrkesrollerna.

Sammanfattning och slutsatser

Syfte med denna studie är att bidra med kunskap om hur rektorer och lokalpolitiker inom utbildningsnämnder ser på speciallärarens handledande uppdrag och hur de med sin makt och styrning direkt eller indirekt påverkar denna handledning.

Summering av resultatet ger att lokalpolitikernas ambitioner och tankar kring speciallärarens handledande uppdrag har en försiktig approach. Ur aktuella diskurser

framkommer både fysiskt och mentalt avstånd, med få eller obefintliga relationer med den praktiska verksamheten. Detta ger lokalpolitikerna få möjligheter att styra speciallärarens handledande uppdrag, trots sin befintliga makt att göra så. En vilja och ambition tycks finnas för en ökad insikt i organisationen kring handledningens förutsättningar och därigenom kunna följa upp detta på förvaltningsnivå. En gryende tendens till ökat samarbete med de lokala elevassistentutbildningarna kan anas, men än så länge bara på en teoretisk nivå.

Rektorerna ser speciallärarens handledande roll som en viktig del av teamet kring eleverna i grundsärskolan. En styrningsmentalitet från rektorerna ger en struktur inom organisationen som möjliggör handledning. En annan del är att rektorerna visar inför sin organisation att handledning är en central del i den pedagogiska verksamheten. Vidare menar rektorerna att synliggöra styrkedjans roller och ansvar medför ett ökat mandat för speciallärarens handledande uppdrag, där speciallärarens makt och styrningsmentalitet ska stödja och kontrollera grundsärskolans elevassistenter. Samtliga rektorer betonar elevassistenternas utbildningsnivå som ett utvecklingsområde. Intern fortbildning, och tankar kring utbildningskrav på yrkesrollen finns. Detta hade gynnat skolans kunskapsuppdrag, då många elevassistenter utan utbildning inte fått rätt förutsättningar att ändra sitt fokus från omsorg till kunskap. Den minskade utbildningsskillnaden hade, i alla fall till viss del, minskat behovet av handledning.

Ur studiens syfte utkristalliserar sig två frågeställningar som härmed ska besvaras.

Vilka diskurser avseende speciallärarens handledande roll framkommer i de olika yrkesrollerna rektor och lokala politiker i utbildningsnämnder? Från resultatet av intervjuerna framkommer fem diskurser inom det handledande området.

- Tillitsbaserad styrning. Politiker belyser denna diskurs, med en förklaring att de lämnat över styrningsmentaliteten till förvaltningen gällande den dagliga praktiken.
- Speciallärarens ansvar. Både rektor- och lokalpolitikerrespondenterna framhåller detta som en viktig punkt. Dels genom en önskan om att specialläraren ska inta en större självstyrning gällande handledningen, dels vikten att belysa speciallärarens mandat till detta.

- Ledarskap. Uttrycks som en utvecklingsmöjlighet för pedagogerna inom grundskolan av rektorerna.
- Personlig lämplighet. En viktig ingrediens vid anställning av elevassistenter i grundskolan och uttrycks av både lokalpolitiker och rektorer.
- Struktur. En organisation som ger möjlighet till handledning och är den som bär och inte personalen, då organisationen annars blir sårbar. Diskursen används både av lokalpolitiker och rektorer.

Vad anser rektorer och kommunpolitiker i utbildningsnämnden att de genom sin makt att styra skolverksamheten kan göra för att påverka för att utveckla speciallärarens handledande roll?

Rektorer

- Rektorerna anser att de kan påverka speciallärarens handledande roll genom att sätta en organisation och struktur i verksamheten som ger tid, där samtliga i arbetslaget har möjlighet att delta på de handledande mötena.
- Att de anställer rätt personer, som både är rätt för eleven och som kan ingå i ett tätt sammansvetsat team kring eleven.
- Vara tydlig med yrkesrollernas ansvar och framhålla speciallärarens handledande roll som viktig och på detta sätt ge detta mandat legitimitet.
- Öka kunskap om uppdraget för elevassistenter och ledarskap för pedagoger genom fortbildning.

Lokalpolitiker i utbildningsnämnden

- Lokalpolitikerna nämner en väl fungerande skolorganisation med ekonomi och lokaler som indirekt kan påverka.
- En ökad insikt i verksamheten ger bättre förutsättningar för uppföljning av densamma.
- Ett initierat samarbete med lokala utbildningsföretag, som utbildar elevassistenter.

Diskussion

I detta kapitel diskuteras metoden som använts samt studiens resultat i förhållande till tidigare forskning. Kapitlet inleds med en metoddiskussion följt av en resultatdiskussion. Därefter ges exempel på specialpedagogiska implikationer. Kapitlet avslutas med förslag på fortsatt forskning.

Metoddiskussion

En kvalitativ intervjustudie har genomförts med ett litet urval respondenter bestående av fem rektorer och fyra lokalpolitiker från fem olika kommuner. Studiens syfte var att ta reda på hur rektorer och lokala lokalpolitiker ser på speciallärares handledande uppdrag och hur de med sin makt och styrning direkt eller indirekt påverkar denna handledning. Kvalitativ studie ansågs passande för att uppnå syftet. Vi fick förståelse för respondenternas tankar kring problemområdet, vilket enligt Björndahl (2005) är styrkan med kvalitativ studie. Semistrukturerad kvalitativ intervju användes vilket enligt Kvale och Brinkmann (2014) innebär att forskaren utgår ifrån en intervjuguide med öppna frågor och som ger stor möjlighet till flexibilitet. Flexibilitet var nödvändigt då vi ställde något olika följdfrågor till de olika respondentgrupperna eftersom deras uppdrag skiljer sig åt. Respondenterna fick ut frågorna i förväg och upplevdes vara väl förberedda inför intervjun eftersom de gav väl genomtänkta svar.

Nio respondenter är ett litet urval men ansågs rimligt då grundsärskolan vanligen är små enheter och det endast existerar ett fåtal inom kommunerna. Vi ställde öppna frågor till respondenterna och har därmed minskat forskningseffekten som enligt Björndahl (2005) och Repstad (2007) innebär att intervjuaren riskerar att påverka respondentens svar genom att ställa ledande frågor. Intervjuerna varade ungefär 30 min och vi delade upp antalet intervjuer mellan oss vilket reducerade tidsåtgången till en hanterbar nivå. Vi genomförde intervjuerna digitalt vilket minskade tidsåtgången ytterligare. Tidsbesparing är enligt Bryman (2018) ett argument för att välja digital intervju. Antalet respondenter hade ökat om vi i stället hade valt enkätundersökning då det enligt Bryman (2018) möjliggör ett stort antal respondenter med följderna att svaren blir på en yttligare nivå. Syftet med studien var att ta reda på respondenternas tankar om speciallärares handledande uppdrag. Enkätundersökning bedömdes därför inte som en bra väg. Vi saknar dessutom tidigare erfarenhet av metoden vilket Björndahl (2005) menar är en avgörande faktor vid valet av metod.

Vi hade som mål att genomföra tio intervjuer. Några tillfrågade respondenter tackade nej och angav tidsbrist som orsak. Efter dessa bortfall var det slutligen nio som genomfördes. Det är enligt Kvale och Brinkmann (2014) ett rimligt antal eftersom de förespråkar 5 till 15 intervjuer. Vi bedömer att vi nådde en mättnad i de svar vi fick fram under intervjuerna. För att få ännu djupare förståelse för problemområdet kunde vi utökat urvalet och antalet respondenter genom att även intervjuja förvaltningschefer. Därmed kunde vi fått en större helhetsbild över styrkedjan av beslutsfattare angående organisering av speciallärares handledningsuppdrag.

De utvalda respondenterna kontaktades via mail. Respondenterna uppmanades besvara förfrågan inom en vecka. Endast tre besvarade förfrågan inom den tiden. Kontaktsökandet fortsatte via telefon vilket resulterade i att ytterligare sex respondenter samtyckte till medverkan. Telefonkontakt visade sig vara mer effektivt och hade vi endast använt telefon kunde det besparat tid.

Intervjufrågorna skickades ut i förväg till de respondenter som tackat ja till deltagande med en intervjuguide (se bilaga 2 & 3). Intervjuguiden innehöll referenser till forskningsartiklar och offentlig utredning med syftet att förtydliga att våra påståenden inte baseras på egna åsikter. Risken finns att respondenterna färgats av referenserna i sina svar. Risken ses dock inte som stor då dessa artiklar innehållit forskning som bekräftar vårt påstående kring problemområdet och inte serverar färdiga svar på frågorna.

Intervjufrågan om elevassistentens undervisande uppdrag (se bilaga 2 och 3, intervjuguide) kunde formulerats annorlunda med ett förtydligande om en till en undervisning eftersom nämnpolitikerna inte kände till att det enligt forskning är vanligt förekommande. Möjligtvis kunde vi fått den insikten i ett tidigare skede om vi utökat vår pilotstudie. Syftet med den var att testa frågorna vilket enligt Repstad (2007) är en orsak till att genomföra pilotintervju.

Resultatdiskussion

Efter genomförda intervjuer med lokalpolitiker och rektorer har ett resultat presenterats som tolkats enligt Foucaults centrala begrepp makt, styrning och diskurs. Här presenteras en resultatdiskussion där resultaten diskuteras utifrån studiens teoretiska begrepp och problemområdets tidigare forskning. Resultatdiskussionen presenteras med utgångspunkt i forskningsfrågorna.

Diskurser som rektor och lokalpolitiker använder angående speciallärares handledande roll.

Med diskurs menas i denna studie hur rektorer och lokalpolitiker beskriver och pratar om speciallärares handledande uppdrag. De fem olika diskurser som framkom i studien är tillitsbaserad styrning, speciallärares ansvar, ledarskap, personlig lämplighet och struktur.

Tillitsbaserad styrning

Politikerrespondenterna använder diskursen tillitsbaserad styrning och menar med det att nämnden har överlämnat genomförandet av fattade beslut och styrning av skolorganisationen till förvaltningen och skolenheternas rektorer. Därmed menar de att de inte har insyn i hur skolan detaljstyrs och att de inte heller behöver ha det. Norberg och Johanssons (2007) studie bekräftar detta resultat då den visade att utbildningspolitiker främst diskuterar ekonomifrågor framför utbildningsfrågor. I samband med införandet av skollagen (SFS 2010:800) har rektorsrollen förstärkts och vissa ansvarsområden överfördes då enligt Johansson och Nihlfors (2014) från kommunnämnden. Enligt Foucault (2008) blir diskurser som upprepas ofta en vedertagen sanning. De är alltså inte statistiska utan existerar tillfälligt i den tid och de omständigheter som råder. Kommunaliseringen och skollagen (2010:800) kan tolkas vara en orsak till att denna diskurs accepterats som en sanning av kommunala nämnpolitiker och att de därmed inte behöver ha någon insikt i verksamheten. Aasen m.fl. (2014) argumenterar emot detta och menar att utbildningspolitiker behöver ha förståelse för utbildning för att kunna fatta beslut som ska genomföras inom skolorganisationen.

Speciallärares ansvar

Speciallärares ansvar är en diskurs som används av samtliga nämnpolitiker och rektorer. Båda yrkesrollerna menar att specialläraren behöver ta ett större eget ansvar för att kunna genomföra handledning och menar då exempelvis att speciallärarna använder den tilldelade tiden för samarbete med elevassistenter på ett effektivt sätt. Det bekräftas av Douglas m.fl. (2016) vars studie visade att ansvaret för handledning läggs på lärare. Det handlar i detta fall om speciallärares förmåga till självstyrning som innefattas i Foucaults (2003) styrningsbegrepp governmentality och denna förmåga uppnås genom utbildning vilket speciallärarna i grundsärskolan har på avancerad nivå.

Ledarskap

Ledarskap som diskurs påtalas av rektorerna när det handlar om handledning. Rektorerna nämner att de efterfrågar en starkare ledarroll hos speciallärarna och att de ofta saknar erfarenhet av handledning. Uttalandet tyder på att rektorernas kunskaper om speciallärarnas handledande uppdrag är bristfällig och denna osäkerhet styr hur handledning organiseras inom verksamheten. Speciallärare i grundsärskolan har enligt examensordningen (SFS 1993:100) expertkunskaper om elever med IF och kan därmed verka som samtalspartner och rådgivare i frågor som rör dessa elever. Om uttalandet stämmer att deras lärare saknar kunskaper i handledning väcks frågan om rektorerna anställt utbildade speciallärare vilket enligt Östlund m.fl. (2021) är ett behörighetskrav för att undervisa i grundsärskolan. Lärares ledarskapsförmåga betonas av Takala (2007) som menar att lärare som arbetar i team med elevassistenter behöver ha ledarskapsförmåga för att samarbetet mellan yrkesgrupperna ska fungera tillfredsställande. Lokalpolitikerna visar sig även de sakna kunskap om hur handledning mellan yrkesgrupperna utformas. Foucaults (2003) tankar om att kunskap ger villkor för makt och makt ger villkor för kunskap tolkas därför inte infrias i detta sammanhang då både rektor och lokalpolitiker saknar kunskaper om speciallärarens handledande uppdrag.

Personlig lämplighet

Diskursen personlig lämplighet uttrycks av rektorer i studien. Yrkesrollen elevassistent har inte något behörighetskrav vilket Östlund m.fl. (2021) framhäver i sin studie. Personlig lämplighet är därför en mycket viktig egenskap som rektorerna prioriterar vid nyanställning av elevassistenter. I andra länder förekommer utbildning för elevassistenter. Takala (2007) nämner en 40 veckor lång utbildning som finns i Finland och Douglas m.fl. (2016) nämner utbildningskrav som finns i USA för elevassistenter. Rektorerna framhåller dock att någon form av utbildning och tidigare utbildning ses som positivt men personlig lämplighet ses som det viktigaste kriteriet.

Struktur

Diskursen om struktur synliggörs av både lokalpolitiker och rektorer. Med det menas rektorns makt att skapa en struktur som ger förutsättningar för speciallärarens handledande uppdrag. Enligt Norberg och Johansson (2007) påverkas beslutsfattande av egna intressen hos den enskilda ledaren som i detta fall utgörs av rektor. Rektorns egen tolkning och intresse av handledning påverkar därmed beslutsfattandet kring vilken

struktur som skapas för att möjliggöra handledning som en del i samarbetet mellan speciallärare och elevassistenter.

Rektorers och kommunpolitikens tankar om vad de genom sin makt att styra skolverksamheten kan göra för att påverka speciallärarens handledande roll.

Rektorerna nämner fyra punkter som de anser att de kan göra för att påverka möjligheten till handledning för speciallärare. De kan påverka genom att sätta en organisation och struktur i verksamheten som möjliggör för samtliga i arbetslaget att delta på handledningsmöten, genom att anställa rätt personer, genom att vara tydlig med yrkesrollernas ansvar och genom att uppmärksamma speciallärarens handledande roll som viktig. Dessutom kan rektorerna påverka genom fortbildning av båda yrkesrollerna.

Lokalpolitikerna har få konkreta förslag men poängterar tre punkter som de anser att de kan göra för att påverka möjligheten till handledning inom organisationen. De kan påverka genom ekonomi och ändamålsenliga lokaler, genom en ökad insikt i verksamheten samt genom att initiera samarbete med lokala utbildningsföretag som utbildar elevassistenter.

Organisation och struktur som möjliggör för samtliga i arbetslaget att delta på handledningsmöten.

Rektorerna är eniga om att ett tätt samarbete mellan speciallärare och elevassistenter behövs för att stärka elevens lärande och att elevassistenterna får kunskap om och möjlighet att vara delaktiga i planering och målsättning av undervisning. Forskningen är enig om att kollegialt samarbete mellan yrkesgrupperna är avgörande för elevernas kunskapsutveckling (Sundqvist & Ström, 2015; Douglas m.fl., 2016; Andersson & Östlund, 2017). All personal som arbetar runt eleverna behöver ha gemensam planering för att kommunicera gemensamma mål och dela på ansvaret (Anderson & Östlund, 2017). Eftersom rektorer i grundsärskolan arbetar med elevgrupper där alla elever har behov av särskilt stöd är det enligt Norberg m.fl. (2014) av extra vikt att de fördelar resurser för att prioritera beslut som leder till att alla elever får möjlighet att nå sina mål. De måste därför arbeta aktivt för att stötta sina medarbetare kring arbetet runt elevgruppen. Ett sätt att stötta sina medarbetare kan därför anses vara att se till så tid för handledning finns. De deltagande rektorerna påtalade att elevassistenternas anställningsform och tjänstgöringsgrad påverkar möjligheten till handledningssamtal. Elevassistenterna har efter skolans slut arbete på fritidshem vilket gör att de inte är tillgängliga för handledning

och samarbete med speciallärarna efter skoltid. Det är också vanligt att de har lägre tjänstgöringsgrad vilket gör att deras arbetstid är slut när skoldagen slutar. Anderson och Östlund (2017) bekräftar i sin studie att detta är ett vanligt hinder för de båda yrkesgrupperna att samarbeta. Deras studie visar att ledningsstöd är avgörande för att möjliggöra samarbete. Produktiv makt innebär enligt Foucault (2003) möjlighet för en person att styra över en verksamhet. Rektorer har produktiv makt då de enligt skollagen (SFS 2010:800) har makt att organisera sin verksamhet och därmed har stor möjlighet att skapa en organisation som möjliggör handledningssituationer där alla yrkesgrupper kan delta. Rektorerna uppger även att lokalpolitikerna i sin tur påverkar deras möjligheter att organisera verksamheten i form av ekonomiska medel, tilldelning av lokaler samt införandet av anställningsstopp som leder till att de inte kan tillsvidareanställa personal på heltid. Dessa tankar framkommer även i Norberg och Johanssons (2007) resultat som menar att ekonomiska resurser som tilldelas ofta orsakar dilemman för rektorerna mellan egna prioriteringar då ekonomin inte tillåter organisering såsom denne önskar.

Anställa rätt personer som fungerar både för eleverna och för arbetslaget.

Rektorerna menar att nyanställning av elevassistenter är en svår uppgift. Vid rekrytering ses utbildning och tidigare erfarenhet som viktigt utöver personlig lämplighet. Det anses underlätta för samverkan mellan yrkesgrupperna eftersom utbildningsklyftan då krymper. Det är viktigt att välja rätt person vid en nyanställning som stärker verksamheten och ger en bred kompetens. Makt innebär enligt Foucault (2003) styrning genom regelverk såsom skollag, läroplan och speciallärarens examensordning. Reglering kring elevassistentens yrkesroll saknas i styrdokument. Det finns inte heller något utbildningskrav eller arbetsbeskrivning för uppdraget. Därmed har makt och styrning över elevassistentens roll helt överlämnats i händerna på kommun och rektor. Anställningsstopp uppges vara ett hinder för rektorerna att anställa kompetent personal då de enbart kan erbjuda visstidsanställning. Norberg och Johansson (2007) menar att politiker har makt att påverka skolorganisationen genom ekonomiska resurser. Politikerna kan därmed möjliggöra heltidsanställningar och tillsvidareanställningar genom att avsätta ekonomiska resurser till det ändamålet.

Tydliggörande av yrkesrollerna

Rektorerna i studien nämner vikten av att tydliggöra de olika yrkesrollerna och att handledning är något som de ser som viktigt och vill prioritera. Detta stöds av Takala

(2007) som menar att tydliggörande av de olika yrkesrollerna är en förutsättning för ett bra samarbete. Då förstärks speciallärarens roll som teamledare. Rektorer ser det som viktigt att alla arbetar åt samma håll och för att uppnå det behöver elevassistenterna få möjlighet att vara delaktiga i planering, målsättning och bedömning. Rektorer ser en risk i att elevassistenter annars tappar intresset för elevernas kunskapsutveckling och återgår till omsorgsfokus, vilket i sin tur leder till skav mellan yrkesgrupperna. Då elevassistenterna inte har något utbildningskrav uppstår behovet av styrning i form av vägledning och handledning från speciallärarna som besitter fördjupade kunskaper om elevgruppen och dess behov.

Fortbildning

Den sista punkten som rektorer i studien pratar om vad de kan göra för att påverka speciallärarens handledningsmöjligheter är att fortbilda elevassistenter för ökade kunskaper om uppdraget. Elevassistentens fortbildning kan ske via SPSM eller lokalt via skolans specialpedagog. Rektorer ser även arbetslagets gemensamma planering som fortbildning över tid för elevassistenterna. Speciallärare anses i stället behöva fortbildning i ledarskap då de anser att pedagogerna uppvisar brister i denna förmåga. Takala (2007) påtalar i sin studie att lärare traditionellt sett är vana att vara ensamma i klassrummet och att samarbete med elevassistenter kan vara en ny erfarenhet för lärarna som gör att de är ovana vid att handleda andra yrkesgrupper. Anderson och Östlund (2019) menar att speciallärare är utbildade i handledning men att det uppdraget skuggas av undervisningsuppdraget som anses vara den största delen av uppdraget. En tanke är därför att rektorer även ser över speciallärarnas undervisningstid och planeringstid för att på så sätt stötta speciallärarna till att genomföra handledning.

Ekonomi och lokaler

Lokalpolitikerna är fåordiga och vill inte uttala sig om sina tankar kring speciallärarens handledningsuppdrag med förklaringen att det ligger på förvaltnings- och rektorsnivå. De menar att de styr genom ekonomi och kan påverka speciallärarens handledande uppdrag genom att få till en bra skolorganisation. De beslutar om en grundverksamhet och lämnar därefter styrningen till förvaltningen. Den kommunikation som finns mellan verksamheten och politikerna är med förvaltningen och rektor som mellanhand vilket Norberg och Johansson (2007) menar är vanligt förekommande. Politikerna menar att det är rektorns ansvar att vända sig till utbildningsnämnden, via förvaltningschefen, när något

inte fungerar. Rektorer i sin tur menar att kommunikationsbrist ofta uppstår eftersom all kommunikation med politikerna sker genom förvaltningen. Johansson och Nihlfors (2014) bekräftar att en lång beslutskedja påverkar genomförandet av beslut då många individer behöver tolka informationen. Johansson och Nihlfors (2014) argumenterar för att skolpolitiker och förvaltningschefer är de som primärt styr skolorganisationen och därför behöver ha kunskaper om skolans mål och krav.

Ökad insikt om verksamheten

Genom att utöka sina kunskaper om verksamheten uppger politikerna att de får bättre förutsättningar att följa upp hur verksamheten organiseras för att möjliggöra det handledande uppdraget. Rektorer i studien påtalar att det är stort avstånd till politikerna och att de önskar större kunskap hos politikerna om grundsärskolan och dess verksamhet. De nämner särskilt lokalerna som behöver vara bättre anpassade för elevgruppen. Rektorer föreslår verksamhetsbesök som en metod för ökad kunskap om verksamheten. De skulle då få ökad kunskap om grundsärskolans verksamhet och behovet av handledning mellan yrkesgrupperna. Aasen m.fl. (2014) menar att utbildningspolitik handlar om prioriteringar, beslut och antaganden som avgör hur skolor organiseras. Det är därför viktigt att utbildningspolitiker har en bra förståelse för de utbildningsfrågor de beslutar om. Norberg och Johansson (2007) förtydligar att politikerna ansvarar för skolans ekonomiska resurser och därmed påverkar genom att välja vad de vill stödja och förändra. Större förståelse för grundsärskolans verksamhet och speciallärares och elevassistenternas uppdrag skulle därmed kunna leda till ett beslutsfattande som möjliggör handledning mellan yrkesgrupperna. Ett exempel på det är att politikerna kan påverka anställningen av elevassistenter genom att tilldela ekonomiska resurser för att anställa fler elevassistenter på heltid vilket skulle underlätta för möjligheten att genomföra handledningssamtal.

Samarbete med utbildningsföretag som utbildar elevassistenter

Enligt respondenterna förekommer det lokala utbildningar för elevassistenter i närområdet men samarbete med dessa saknas. Lokalpolitikerna har enligt Johansson och Nihlfors (2014) mandat enligt kommunallagen att tillsätta personal såsom kommunen anser lämpligast och skulle därför kunna införa krav på någon av dessa lokala utbildningar vid nyanställning av elevassistenter. Författarna hävdar att det ofta är ideologi och personliga värderingar som avgör vad beslutsfattare väljer att satsa på.

Nämnpolitikerna skulle därmed kunna fatta beslut om utbildningskrav för elevassistenter och underlätta för genomförandet av det genom att samarbeta med de lokala utbildningsföretag som finns inom området. Därmed skulle utbildningsskillnaden mellan speciallärare och elevassistent jämnas ut och behovet av governmentality kring elevassistentsrollen minskas.

Studiens implikationer:

Vår studie är relevant för alla roller inom styrkedjan gällande speciallärarens handledande uppdrag och dess potential till utveckling av verksamheten som det innebär. Studien kan fungera som en ögonöppnare för lokalpolitiker och förvaltningschefer gällande hur möjligheterna till samarbete och handledning ser ut för speciallärare och elevassistenter inom grundsärskolan. Det kan leda till att de får större insikt om verksamheten och eventuellt ett eget intresse av studiens problemområde. För rektorer kan studien bidra med kunskaper om speciallärarens handledande uppdrag då det visade sig att studiens rektorsrespondenter saknade det. Möjligheten finns att studiens problemområde fångar rektorernas intresse och att det påverkar vid beslut om organisationen som förbättrar möjligheterna till handledning. För elevassistenter kan studien bidra med ett förtydligande av respektive yrkesroller och förståelse för handledning som metod för samarbete mellan yrkesgrupperna. För speciallärarna är studien relevant för att stärka deras handledande uppdrag gentemot rektor och elevassistenter inom arbetslaget. Det är relevant då speciallärarna efter genomförd utbildning har expertkunskaper om elever med funktionsnedsättningen IF och deras kunskapsutveckling. Därmed har de förmågan att agera samtalsledare och rådgivare i dessa frågor.

Fortsatt forskning

Vid fortsatt forskning kring denna studies problemområde kan forskaren med fördel komplettera urvalet till att även omfatta förvaltningschefer och övriga led i styrkedjan. Det skulle fördjupa förståelsen för hela styrkedjans tankar och åsikter kring beslutfattande och verkställande av beslut som påverkar speciallärarens handledningsmandat. Mer forskning kring speciallärarens handledande uppdrag behövs, då förkunskaper saknades hos respondenterna. Det skulle stärka deras handledarroll och rollen som expert kring frågor som rör elever med IF. Rektorerna i studien menade att speciallärarna behövde fortbildas i ledarskap. Därmed är speciallärarens roll som teamledare i arbetslag som

består av flera yrkesroller ett ämne för fortsatt forskning. En annan riktning för fortsatt forskning är den utbildningsskillnad som finns mellan yrkesgrupperna och hur det påverkar deras samarbete inom arbetslaget. I avsaknad av utbildning för elevassistenter har utbildningar för elevassistentsyrket uppstått i privat regi. Fortsatt forskning kring dessa utbildningar och om de leder till den kompetens som verksamheten behöver kan anses befogad eftersom det även saknas yrkesbeskrivning för elevassistentyrket. Med kommande läroplan förespråkas gemensam undervisning inom grundsärskolan. När det infrias kommer det leda till mindre utsträckning av en till en undervisning. Fortsatt forskning om hur elevassistentens roll i grundsärskolan förändras när undervisningsformen ändras är därför befogad.

Referenser

- Aasen, P., Prøitz, T. S., & Sandberg, N. (2014). Knowledge regimes and contradictions in education reforms. *Educational Policy (Los Altos, Calif.)*, 28(5), 718-738. <https://doi.org/10.1177/0895904813475710>
- Ahlberg, A. (2015). *Specialpedagogik i ideologi, teori och praktik: att bygga broar*. 2 uppl. Liber.
- Anderson, L., & Östlund, D. (2017). Assessments for learning in grades 1-9 in a special school for students with intellectual disability in Sweden. *Problems of Education in the 21st Century*. 75(6), 508-524. Hämtad från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:mau:diva-14454>
- Anderson, L. & Östlund, D. (2019). Swedish Special Needs Teachers' Views on their Work and Collaborations in Education for Students with Intellectual Disabilities. *The McGill International Journal of Sustainable Development Law and Policy*. 57, 225-235. Hämtad 2021-12-09 från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:mau:diva-3212>
- Berthén, D. (2007). *Förberedelse för särskildhet: särskolans pedagogiska arbete i ett verksamhetsteoretiskt perspektiv*. Diss. Karlstad: Karlstads universitet, 2007.

- Bjørndal, C. R. P., & Nilsson, B. (2005). *Det värderande ögat: Observation, utvärdering och utveckling i undervisning och handledning*. (1. uppl.). Liber
- Bryman, A., & Nilsson, B. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. (3. uppl.) Liber.
- Douglas, S. N., Chapin, S. E., & Nolan, J. F. (2016). Special education teachers experiences supporting and supervising paraeducators: Implications for special and general education settings. *Teacher Education and Special Education*, 39(1), 60-74. <https://doi.org/10.1177/0888406415616443>
- Ehn, B. & Öhberg, P. (2011). Biografisk intervjumetod. I Fangen, K & Sellerberg, A (Red.), *Många möjliga metoder* (s.57-69). Studentlitteratur.
- Foucault, M (2008). *Diskursernas kamp*. Brutus Östlings Bokförlag Symposium.
- Foucault, M. (2000). *Essential works of Foucault, 1954-1984. Vol. 3, Power*. New York: The New Press.
- Foucault, M., (2003) *Övervakning och straff. Fängelsets födelse*. Arkiv förlag
- Fraser, N. (2003). *From discipline to flexibilization? Rereading Foucault in the shadow of globalization*. *Constellations*, 10(2), 160-171.
- Gadler, U. (2011). *En skola för alla – gäller det alla?: Statliga styrdokuments betydelse för skolans verksamhet*. Doctoral Thesis. Linnéus university press. Hämtad 2022-01-21 från <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:412729/FULLTEXT02>
- Göransson, K., Lindqvist, G., Klang, N., Magnusson, G. & Nilholm, C. (2015). *Speciella yrken? Specialpedagogers och speciallärares arbete och utbildning*. En enkätstudie. Forskningsrapport 2015:13. Karlstad University Studies. Hämtad 2021-10-16 från <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A784444&dswid=130>
- Hedegaard-Sörensen, L. & Langager, S. (2012). *Samarbetskunst arbejdsfaelleskaber og samarbejdsrelationer pa specialskoler*. Aarhus: Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU).

- Jenner, B. M., & Myers, K. C. (2019). Intimacy, rapport, and exceptional disclosure: A comparison of in-person and mediated interview contexts. *International Journal of Social Research Methodology*, 22(2), 165-177. <https://doi.org/10.1080/13645579.2018.1512694>
- Johansson, O., & Nihlfors, E. (2014). The Swedish superintendent in the policy stream. *Leadership and Policy in Schools*, 13(4), 362-382. <https://doi.org/10.1080/15700763.2014.945652>
- Kragh, M., & Plantin Ewe, L. (2017). Speciallärarens arbete som kvalificerad samtalspartner. I B. Bruce (Red.) *Att vara speciallärare* (s. 75–88). Gleerups.
- Kvale, S., & Brinkmann, S., (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun* (3. uppl.). Studentlitteratur.
- Lindqvist, H., Östergren, R. & Holme, L. (2020). Elevassistenter i skolan. En forskningsöversikt. *Pedagogisk forskning i Sverige*. Hämtad 2022-03-09 från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-167454>
- Lutz, K. (2013). *Specialpedagogiska aspekter på förskola och skola: möte med det som inte anses lagom*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.
- Läroplan för grundskolan 2011* [läroplan] 2011: reviderad 2018 (4. uppl.). <https://skolverket.se/getFile?file=3976>
- Nilholm, C. (2016). *Teori i examensarbetet: en vägledning för lärarstudenter*. (1. uppl.). Studentlitteratur.
- Norberg, K., Arlestig, H., & Angelle, P. S. (2014). Global conversations about social justice: The Swedish–US example. *Management in Education*, 28(3), 101-105. <https://doi.org/10.1177/0892020614535949>
- Norberg, K., & Johansson, O. (2007). Ethical dilemmas of Swedish school leaders: Contrasts and common themes. *Educational Management, Administration & Leadership*, 35(2), 277-294. <https://doi.org/10.1177/1741143207075393>
- Reñosa, M. D. C., Mwamba, C., Meghani, A., West, N. S., Hariyani, S., Ddaaki, W., Sharma, A., Beres, L. K., & McMahon, S. (2021). Selfie consents, remote rapport,

and zoom debriefings: Collecting qualitative data amid a pandemic in four resource-constrained settings. *BMJ Global Health*, 6(1), e004193. <https://doi.org/10.1136/bmjgh-2020-004193>

Repstad, P. (2007). *Närhet och distans: Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. (4. uppl.). Studentlitteratur.

SFS 1993:100. *Högskoleförordningen*. Utbildningsdepartementet.

SFS 2010:800. *Skollagen*.

Sundqvist, C., & Ström, K. (2015). Special education teachers as consultants: Perspectives of Finnish teachers. *Journal of Educational and Psychological Consultation*, 25(4), 314-338. <https://doi.org/10.1080/10474412.2014.948683>

Takala, M. (2007). The work of classroom assistants in special and mainstream education in Finland. *British Journal of Special Education*. 34(1), 50-57. Hämtat 2021-12-11 från <https://doi.org/10.1111/j.1467-8578.2007.00453.x>

Utbildningsdepartementet. *Förordning (2011:326) om behörighet och legitimation för lärare och förskollärare och utnämning till lektor*. Hämtad den 23 januari 2022 från http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Forordning2011326-om-behor_sfs-2011-326/

Utredningen om elevers möjligheter att nå kunskapskraven (2021). *Bättre möjligheter för elever att nå kunskapskraven: aktivt stöd- och elevhälsoarbete samt stärkt utbildning för elever med intellektuell funktionsnedsättning*. (SOU 2021:11). Regeringskansliet. Hämtat 9.3 2022 från [Bättre möjligheter för elever att nå kunskapskraven – aktivt stöd- och elevhälsoarbete samt stärkt utbildning för elever med intellektuell funktionsnedsättning, SOU 2021:11 \(regeringen.se\)](https://www.regeringen.se/49b715/contentassets/3d6becee49b3433982d24e78f3ba4bbf/staten-far-inte-abdikera--om-kommunalisering-sou-20145)

Utredningen om skolans kommunalisering (2014). *Staten får inte abdikera: om kommunaliseringen av den svenska skolan: betänkande* (SOU 2014:5). Fritze. <https://www.regeringen.se/49b715/contentassets/3d6becee49b3433982d24e78f3ba4bbf/staten-far-inte-abdikera--om-kommunalisering-sou-20145>

Vetenskapsrådet (2017) *God forskningssed*. [https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-
rapporter/2017-08-29-god-forskningssed.html](https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-
rapporter/2017-08-29-god-forskningssed.html).

Östlund, D. (2012) Om speciallärare med inriktning utvecklingsstörning är svaret – vad är då frågan? I Barow, T. & Östlund, D. (Red.) *Bildning för alla! En pedagogisk utmaning*. (s. 145-158). Kristianstad University Press.

Östlund, D. (2019) *Relationella och individuella perspektiv i undervisningen*. Skolverket [NT10_GRSK_05A_01_perspektiv.docx \(skolverket.se\)](https://www.skolverket.se/NT10_GRSK_05A_01_perspektiv.docx)

Östlund, D., Barow, T., Dahlberg, K. & Johansson, A. (2021). In between special needs teachers and students paraprofessionals work in self-contained classrooms for students with intellectual disabilities in Sweden. *European Journal of Special Needs Education*. 36(2), 168-182). Hämtad 2021-12-10 från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hkr:diva-21835>

Bilaga 1

Fakulteten för
lärarutbildning

På specialpedagog- och speciallärarprogrammet vid Högskolan Kristianstad skriver studenterna ett självständigt arbete under sin sista termin. I detta arbete ingår att göra en egen vetenskaplig studie med utgångspunkt i en forskningsfråga som kommit att engagera studenterna under utbildningens gång. Till studien samlas ofta material in vid olika verksamheter, i form av till exempel intervjuer, enkäter och observationer. Ansvarig för dina personuppgifter är Högskolan Kristianstad. Enligt EU:s dataskyddsförordning har du rätt att kostnadsfritt få ta del av de uppgifter om dig som hanteras i studien, och vid behov få eventuella fel rättade. Det självständiga arbetet motsvarar 15 högskolepoäng. När detta har blivit godkänt publiceras det i databasen DIVA

<https://www.hkr.se/om-hkr/organisation/laranderesurscentrum/publicering/>

Datum 2020-02-04

Missivbrev

Hej

Vi heter Therese Johansson och Fredrik Lennartsson och studerar sista terminen till speciallärare med inriktning mot utvecklingsstörning. Samtidigt arbetar vi också som pedagoger på grundsärskolan i Ronneby kommun. Denna sista termin på HKR, genomför vi ett examensarbete som omfattar problematik och utvecklingsområde kring speciallärarens handledning av elevassistenter inom sarskolan.

Vissa utvecklingsområden är svåra att förändra i nuvarande organisation. Vår ambition är att undersöka lokalpolitiker i utbildningsnämnden och rektorers inställning och möjlighet till styrning för en positiv skolutveckling i speciallärarens handledande uppdrag.

Tidsåtgång för intervjun är ca 30 min och genomförs digitalt vid överenskommen tidpunkt.

Intervjun kommer spelas in och sparas säkert under pågående studie.

Intervjufrågorna kommer, vid ett deltagande, att delges innan intervjun, för att båda parter ska vara väl förberedda.

Till denna studie ber vi Dig som rektor eller lokalpolitiker om hjälp att delge dina tankar om utvecklingsmöjligheter kring speciallärarens handledande uppdrag.

Om du tycker detta låter intressant eller har frågor kring studien är du varmt välkommen att kontakta oss via mail eller telefon.

Studien följer Vetenskapsrådets forskningsetiska principer i bl. a. följande avseenden:

- Varje deltagare har rätt att avbryta sin medverkan när som helst, utan några negativa konsekvenser.
- Varje deltagare kommer att tillfrågas inför materialinsamlingen och har möjlighet att avböja medverkan i studien.
- Deltagarna och verksamheterna kommer att avidentifieras i det färdiga arbetet.
- Materialet kommer enbart att användas för aktuell studie och kommer att förstöras när denna är examinerad.

<https://www.vr.se/uppdrag/etik/etik-i-forskningen.html>

Studenternas namn

Therese Johansson

Fredrik Lennartsson

.....

.....

Studentens/studenternas underskrift/er

xxxx@xxxxx.se

xxxx@xxxxx.se

Tel nr. xxxx-xxxxxx

Tel nr. xxxx-xxxxxx

Ansvarig lärare/handledare: Malena Östlund

Kontaktuppgifter Högskolan i Kristianstad:

www.hkr.se

044-2503000

Bilaga 2 Intervjuguide lokalpolitiker

1. Inledande bakgrundsfrågor:
 - Hur länge har du varit verksam som lokalpolitiker i utbildningsnämnden?
 - Berätta om din roll som lokalpolitiker kring grundsärskolans verksamhet.

2. (Tema kring speciallärares och elevassistentens yrkesroll, olika utbildningsnivå)
 - Hur beskriver du elevassistentens uppdrag i grundsärskolan.
 - För elevassistenter finns varken yrkesbeskrivning eller utbildningskrav (SOU 2021:11) jämfört med speciallärares krav på utbildning på avancerad nivå med en examensordning. Vad är dina tankar om det?
 - Forskning (Lindqvist m.fl. 2020 och Östlund m.fl. 2021) visar att utbildade elevassistenter ofta har en undervisande roll för elever i grundsärskolan. Vad tänker du kring det?

3. (Tema tankar kring handledning som metod för samarbete)
 - Vad finns det för fördelar/nackdelar med att speciallärare handleder elevassistenter?
 - Vilka möjligheter/hinder ser du idag för genomförande av speciallärares handledning av elevassistenter?

4. (Tema kring tankar om sin egen yrkesroll för att möjliggöra handledning.)
 - Vad kan du som lokalpolitiker göra för att förbättra möjligheterna till handledning mellan speciallärare och elevassistent?
 - Vad tycker du som lokalpolitiker att rektorer kan göra för att förbättra möjligheterna till handledning mellan speciallärare och elevassistent?

Finns det något annat du vill tillägga?

Referenser:

- SOU 2021:11 *Bättre möjligheter för elever att nå kunskapskraven. Bättre möjligheter för elever att nå kunskapskraven – aktivt stöd- och elevhälsoarbete samt stärkt utbildning för elever med intellektuell funktionsnedsättning. SOU 2021:11 (regeringen.se)*
- Lindqvist, H., Östergren, R. & Holme, L. (2020). Elevassistenter i skolan [Elektronisk resurs] En forskningsöversikt. *Pedagogisk forskning i Sverige*.

Hämtad 2022-02-17 från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-167454>

- Östlund, D., Barow, T., Dahlberg, K. & Johansson, A. (2021). In between special needs teachers and students [Elektronisk resurs] paraprofessionals work in self-contained classrooms for students with intellectual disabilities in Sweden. *European Journal of Special Needs Education*. (36:2, 168-182). Hämtad 2022-02-17 från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hkr:diva-21835>

Bilaga 3 Intervjuguide rektor

1. Inledande bakgrundsfråga/organisation

- Hur länge har du arbetat som rektor inom grundsärskolan?
- Hur är grundsärskolan organiserad i din kommun?

2. (Tema kring speciallärares och elevassistentens yrkesroll, olika utbildningsnivå)

- Hur beskriver du elevassistentens uppdrag i grundsärskolan.
- För elevassistenter finns varken yrkesbeskrivning eller utbildningskrav (SOU 2021:11) jämfört med speciallärares krav på utbildning på avancerad nivå med en examensordning. Vad är dina tankar om det?
- Forskning (Lindqvist m.fl. 2020 och Östlund m.fl. 2021) visar att utbildade elevassistenter ofta har en undervisande roll för elever i grundsärskolan. Vad tänker du kring det?

3. (Tema tankar kring handledning som metod för samarbete)

- Vad finns det för fördelar/nackdelar med att speciallärare handleder elevassistenter?
- Vilka möjligheter/hinder ser du idag för genomförande av speciallärares handledning av elevassistenter?

4. (Tema kring tankar om sin egen yrkesroll för att möjliggöra handledning.)

- Hur styr du speciallärares handledande uppdrag med elevassistenter?
- Vad kan du som rektor göra för att förbättra möjligheterna till handledning mellan speciallärare och elevassistent?
- Vad tycker du som rektor att lokalpolitiker kan göra för att förbättra möjligheterna till handledning mellan speciallärare och elevassistent?
- Vad tycker du som rektor att förvaltningschef och verksamhetschef kan göra för att förbättra möjligheterna till handledning mellan speciallärare och elevassistent?
- Stötta dig i ditt arbete?

Finns det något annat du vill tillägga?

Referenser:

- SOU 2021:11 *Bättre möjligheter för elever att nå kunskapskraven. Bättre möjligheter för elever att nå kunskapskraven – aktivt stöd- och elevhälsoarbete samt stärkt utbildning för elever med intellektuell funktionsnedsättning, SOU 2021:11 (regeringen.se)*
- Lindqvist, H., Östergren, R. & Holme, L. (2020). Elevassistenter i skolan [Elektronisk resurs] En forskningsöversikt. *Pedagogisk forskning i Sverige*. Hämtad 2022-02-17 från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-167454>
- Östlund, D., Barow, T., Dahlberg, K. & Johansson, A. (2021). In between special needs teachers and students [Elektronisk resurs] paraprofessionals work in self-contained classrooms for students with intellectual disabilities in Sweden. *European Journal of Special Needs Education*. (36:2, 168-182). Hämtad 2022-02-17 från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hkr:diva-21835>